

**A Nevelési Tudásdepó projekt helye a közoktatásfejlesztési
stratégiában,
különös tekintettel az innovációs potenciál fejlesztésének
lehetőségeire a nem formális és informális képzés területén**

TÁMOP 3.2.4

HÓNAPOK, JELES NAPOK

8-12 éves gyermekek számára

TARTALOMJEGYZÉK

I. A programfüzet alapadatai	4
<i>A program megnevezése: Hónapok, jeles napok.....</i>	<i>4</i>
II. Hasznos tudnivalók	8
III. A program tartalma	10
IV. A program tananyaga	12
IV. 1. modul: Dal és körjáték tanulása és játszása	13
IV.1.1.1 A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	13
IV.1.1.2. Értékelés, önértékelés	14
IV. 2. modul: Csoportalkotás kihúzott hónapok alapján	15
IV.2.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	15
IV.2.1.2. Értékelés, önértékelés	17
IV. 3. modul: találós kérdések	17
IV.3.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	17
IV.3.2.2. Értékelés, önértékelés	19
IV.4. modul: Honnan ered a hónapok elnevezése?	20
IV.4.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	20
IV.4.1.2. Értékelés, önértékelés	24
IV.5. modul: Régi magyar hónap elnevezések	25
IV.5.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	25
IV.5.1.2. Értékelés, önértékelés	26
IV.6. modul: Versgyűjtés hónapokról. évszakokról	26
IV.6.1. Tanulási feladat	26
IV.6.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	27
IV.6.1.2. Értékelés, önértékelés	27
IV.7. modul: Dalgyűjtés hónapokról. évszakokról.....	27
IV.7.1. Tanulási feladat –	27
IV.7.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	27
IV.7.1.2. Értékelés, önértékelés	28
IV.8. modul: Babonák, hiedelmek, népi megfigyelések időjárással kapcsolatban.....	28
IV.8.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	28
A babona meghatározása:.....	28
IV.8.1.2. Értékelés, önértékelés	29

IV.9. modul: Babonákra, hiedelmekre vonatkozó elemek keresése magyar és cigány népmesékben, mondákban	29
IV.9.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása.....	29
IV.9.1.2. Értékelés, önértékelés	30
IV.10. modul: Rajz egy közmondásról	31
IV.10.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása.....	31
IV.10.1.2. Értékelés, önértékelés	31
IV.11. modul: Szógyűjtés magyar és idegen nyelvű szótárak segítségével.....	32
IV.11.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása.....	32
IV.11.1.2. Értékelés, önértékelés	32
IV.12. modul: Ünnepekörökhöz kapcsolódó ismeretek keresése az interneten.....	32
IV.12.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása.....	33
IV.12.1.2. Értékelés, önértékelés	33
IV.13. modul: Egy népszokás eljátszása	34
IV.13.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása.....	34
IV.13.1.2. Értékelés, önértékelés	37
IV.14. modul: Értékelés, önértékelés, jutalmazás a játék végén.	38
IV.15. modul: Kötetlen ismerkedés a könyvtárral, könyvtári szolgáltatásokkal	39
V. A program záró értékelése	40
I. függelék: Felhasznált nyomtatott és digitális anyagok, adatbázisok, linkek	41
II. függelék: Jó példák, jó gyakorlatok	44
III. függelék: alkalmazott segédeszközök nyomtatható változata.....	48
III.1. Értékelőlap	49
III.3. Kotta.....	52
III.4. Hónapnevek csapatok kialakításához.....	53
III.5. Találós kérdések.....	55
III.6. Különböző hónap-elnevezések.....	56
III.7. Közmondások.....	57
III.8. Népszokások nevei.....	57
III.9. Népszokások leírása: Gergelyjárás	58
III.9. Népszokások leírása: húsvéti locsolás	59
III.9. Népszokások leírása: pünkösdi királynéjárás.....	61
III.9. Népszokások leírása: betlehemezés	62

I. A PROGRAMFÜZET ALAPADATAI

A program megnevezése:

Hónapok, jeles napok

A fejlesztő team tagjai:

Hámoriné Váczy Zsuzsa és Vekerdi Ágnes

A program célja:

- *Hónapok és jeles napok komplex irányú megközelítése*
- *Hagyományok, népszokások megismertetése*
- *Különböző tantárgyak ismeretanyagának integrálása, együttes felhasználása*
- *Szövegértés fejlesztése*
- *Csoportmunka gyakorlása, szociális kompetencia fejlesztése*
- *Kulcskompetenciák fejlesztése*
- *Prezentációs képességek fejlesztése*
- *Kommunikációs képességek fejlesztése*
- *Eszközhasználati képességek fejlesztése:*
 - *Szótárhasználat, könyvhasználat, folyóirat-használat*
 - *Számítógép-használat információkeresési céllal*
- *Önálló tanulási technika elsajátítása*
- *Digitális írástudás fejlesztése*
- *Keresési technikák fejlesztése, gyakorlása*
- *Zenei képességek fejlesztése*
- *Mozgáskoordinációs képességek fejlesztése*
- *Olvasási, előadói képességek fejlesztése*
- *Idegen etnikum kultúrájának mélyebb megismerése*
- *Szabadidő kellemes eltöltése*
- *Élményszerzés*

A program sikeres befejezése után a résztvevő legyen képes a következő konkrét tevékenységek elvégzésére, illetve szerezzen jártasságot az alábbiakban:

- A tanult dal és körjáték csoportban való eljátszása
- A hónapok és évszakok kapcsolatának biztos tudása
- Játékos – adott témakörhöz kapcsolódó – találós kérdések megválaszolása

-
- Könyvekből, folyóiratokból adott témakörben információ keresése, gyűjtése
 - Meg tudja különböztetni az alaptalan babonákat a népi megfigyelésektől és a tudományosan igazolható tényektől.
 - Azonos szavak, fogalmak több nyelven való kifejezésének összehasonlításával képessé válhat a résztvevő a különböző nyelveket beszélők egyéb tulajdonságainak összehasonlítására, egymás szorosabb megismerésére, elfogadására.
 - A résztvevő képessé válik a babonák, hiedelmek felismerésére különböző népmesei motívumokban.
 - A rajzolós feladat kapcsán fejlődik finommotorikája, ízlésvilága, fantáziája.
 - A résztvevő képessé válik a különböző információszerzési technikák összevetésére (nyomtatott dokumentum, internet), előnyök-hátrányok és sajátosságok megtapasztalására.
 - A résztvevő gyakorlatot szerez a számítógép segítségével történő információkeresésben.
 - A résztvevő egy népszokás eljátszása során fejleszti kommunikációs képességeit, csoporthoz való alkalmazkodási képességét, élményeken keresztül bővíti néprajzi ismereteit.
 - A program sikeres befejezése után a résztvevő jártasságot szerez az elérhető nyomtatott és digitális eszközök használatában.

***A program időtartama:* 275 perc, ez több kisebb egységre tagolható**

A program kisebb részegységekből (feladattípusokból és feladatokból) áll, amik nem szorosan épülnek egymásra. Így egy-egy megvalósítás során rugalmasan lehet kezelni az egyes feladatok kiválasztását. Az egyes feladatokra fordítható időkeret szintén rugalmasan változtatható a résztvevők korosztályától, érdeklődési körétől, pillanatnyi körülményektől függően. A program megvalósítható egy hosszabb foglalkozás, vagy több, egymásra épülő rövidebb foglalkozás keretében is.

A program során elsajátítandó kompetenciák (ismeretek, fejlesztett képességek, attitűdök):

A program során elsajátított kompetenciák:

- Szövegértés
- Csoportmunka gyakorlása, szociális kompetencia
- Kulcskompetenciák
- Prezentációs képességek
- Kommunikációs képességek
- Eszközhasználati képességek

- Önálló tanulási technika elsajátítása
- Információkeresés képessége hagyományos technikával
- Szótár- és segédkönyvhasználat
- Digitális információkeresés képessége
- Zenei képességek
- Mozgáskoordinációs képességek
- Olvasási, előadói képességek

A program során elsajátított ismeretek:

- **Felismerés szintjén:** felismeri a különböző népszokásokat, közmondásokat, babonákat.
- **Megnevezés szintjén:** meg tudja nevezni a hónapokat, hónapok és évszakok kapcsolatát, esetleg több nyelven is.
- **Önálló alkalmazás szintjén:** képes adott téma alapján adatot, információt keresni egynyelvű szótárból, többnyelvű szótárból és egyéb gyűjteményes kötetekből, adattárakból. Közmondásokat tud értelmezni és ábrázolni.
- Megismeri a kikészített könyveket és egyéb dokumentumokat.
- Önállóan képes megkülönböztetni a babonákat, népi megfigyeléseket és tudományosan igazolt tényeket, látja ezek kapcsolatát.
- Képes rajzok elkészítésére az adott témához kapcsolódóan.

A programban alkalmazott értékelési módszerek:

Értékelés formája	<p>A program során játék és csoportmunka zajlik vetélkedő jelleggel. A résztvevők négy csoportot alkotnak, és a feladatok során az egyes játékosok zsetont, illetve pontot szerezhhetnek csapatuknak. (Kisebbség esetén érdemes a zsetonokat alkalmazni, idősebb gyerekek esetén lehet csak pontozni.)</p> <p>Emellett csoportos feladatok is vannak, ahol a csoport együtt szerezhethet zsetont.</p> <p>A játék közben egyéni és csoportos értékelést alkalmazunk szóban és zsetonokkal illetve pontokkal, a foglalkozás végén emellett önértékelést és a játék értékelését is kérjük a résztvevőktől, csoportoktól.</p> <p>A játék során végig törekszünk arra, hogy a pontozás lehetőleg kiegyenlített legyen. Az egyes modulokra adható pontok kiosztási szempontjait a modulok ismertetésénél találhatjuk. Általános elvként leszögezhető, hogy a feladatok értékelésénél minden csapatnál domborítsuk ki a megoldás jó részét, és egészítsük ki a hiányosságokat. Ilyenkor jobban figyelnek a gyerekek, mint ha pontozástól függetlenül közlünk ismereteket.</p>
Értékelés rendszeressége	Az egyes feladatok végzése után tárgyi (zseton) és szóbeli értékelés, program és modulok végén összegző értékelés (zsetonok összeszámolása illetve általános értékelés)
Értékelés tartalma	<p>Kérdés-válasz jellegű feladatoknál a válasz helyességét ítéljük meg, alkotó (rajz) feladat esetén a produktumot.</p> <p>Előadás esetén (vers, ének, felolvasás, szerepjáték) a művek kiválasztása mellett az előadás minőségét is értékeljük.</p>

II. HASZNOS TUDNIVALÓK

A program megvalósításában való előrehaladás rendszere:

A program anyagát modulokra bontottuk. A modulokra való felbontás alapját a téma különböző megközelítési módjai, a modul során elsajátításra kerülő kompetenciák, ismeretek, motivációs elemek adják. Minden feladathoz ellenőrzés, értékelési forma található. A program összegző értékeléssel és önértékeléssel zárul, melynek segítségével a foglalkozás vezetője komplex módon ellenőrizni tudja, hogy mennyire felelt meg a programban végzett tevékenység a célkitűzéseknek.

A foglalkozást segítő eszközök:

- Hagyományos könyvtári eszközök: könyvek, folyóiratok
- Számítógép
- Interneten elérhető adatbázisok, hasznos linkek

A program során alkalmazott módszerek:

- kooperatív struktúrák
- csoportos munka
- projekt módszer
- párban illetve kisebb csoportban munkálkodás
- egyéni munkálkodás
- foglalkozásvezetői ismeretközlés

Piktogramok a tananyagban való előrehaladás segítésére:

Olvassa el figyelmesen, keresse az interneten vagy adatbázisban /tananyagrészt, ismeret

Fontos rész / megjegyzés

Megértést könnyítő példa / tanári magyarázat

Értékelő kérdések, feladatok / értékelés

Önállóan vagy csoportosan feldolgozandó feladat / csoportos tevékenység

Megoldókulcs

Kivágni való segédanyag

III. A PROGRAM TARTALMA

A program során a hónapok, jeles napok témakört járjuk körbe. Komplex egységben kezeljük a néprajzi, irodalmi és természettudományos ismereteket. A gyerekek számára élményt igyekszünk szerezni, és a foglalkozás során megismertetjük őket a könyvtárhasználat alapjaival.

A feldolgozott téma: hónapok, évszakok több irányú megközelítése, ismeretbővítés a hónapok eredetével kapcsolatban, játékos ismeretbővítés találós kérdések megfejtésével, figyelemfejlesztés körjáték kapcsán.

Előzetes ismeretek: hónapok neveinek ismerete, hónapok és évszakok kapcsolatának ismerete. Bizonytalan ismeret esetén a foglalkozás során jobban rögzülnek a nevek, kapcsolatok, jellemzők.

A program feltételezi a betűismeretet, alapfokú olvasáskészséget, kikészített könyvből adott témájú versek, dalok keresésének képességét. Bizonytalan képesség esetén a foglalkozás során elsajátíthatják, illetve jobban rögzídhettek ezek a kompetenciák.

A foglalkozás módszere játék és csoportmunka vetélkedő jelleggel.

A foglalkozás során az adott témához kötődően különböző típusú feladatokat oldanak meg csoportosan a gyerekek. Mivel a feladatok nem szorosan épülnek egymásra, a foglalkozás rugalmasan alakítható: a gyerekek korának, érdeklődési körének, előismeretének függvényében egy-egy feladat elhagyható. A foglalkozás végén értékeljük a munkájukat, majd kötetlen formában ismerkedhetnek a program során felhasznált dokumentumokkal és a könyvtárral.

Résztvevők: 8-12 éves gyerekek, 12-24 főre tervezve. A foglalkozásvezető egy pedagógus (pl. napközis tanár), segít neki egy könyvtáros. A foglalkozásvezető lehet a könyvtáros, ekkor a kísérő pedagógus is részt vehet a játékban.

A formális képzést jelentősen támogatja az alábbi kompetenciák fejlesztésében: szociális kompetencia, társas kompetencia, egész életen át tartó tanuláshoz szükséges információszerzési kompetencia, a dolgok több irányú megközelítésére való képesség.

Az egyes modulok tartalma és időkerete az alábbi táblázatból kiolvasható:

Modul sorszáma	Témakör, cím	Időtartam (óra)
1.	Dal és körjáték tanulása és játszása	20 perc
2.	Csoportalkotás kihúzott hónapok alapján	5 perc
3.	Találós kérdések	20 perc
4.	Hónapok elnevezésének eredete	10 perc
5.	Különböző hónap elnevezések	10 perc
6.	Versgyűjtés hónapokról, évszakokról	10 perc
7.	Dalok hónapokról, évszakokról	15 perc
8.	Babonák, hiedelmek, népi megfigyelések időjárással kapcsolatban	30 perc
9.	Babonákra, hiedelmekre vonatkozó elemek keresése mesékben, mondákban	10 perc
10.	Rajz egy közmondásról	15 perc
11.	Hónapokról, évszakokról szógyűjtés idegen nyelvű szótár segítségével	20 perc
12.	Ünnepkörökhöz kapcsolódó ismeretek keresése interneten	20 perc
13.	Egy népszokás eljátszása	40 perc
14.	Értékelés, önértékelés, jutalmazás	20 perc
15.	Levezetés: kötetlen ismerkedés a könyvtárral, könyvtári szolgáltatásokkal	30 perc

IV. A PROGRAM TANANYAGA

A program a „Hónapok, jeles napok” témakört öleli fel. Komplex egységben kezeljük a néprajzi, irodalmi, művészeti és természettudományos ismereteket. Emellett betekintést kaphatunk az egyházi év szokásaiba, ünnepköreibe is. Mivel a program nem formális tanulási keretben kerül megvalósításra, ezért szorosán vett értelemben „tananyaga” nincs. Mindazonáltal rengeteg ismeretet közvetít, miközben a gyerekek számára élményt igyekszik nyújtani. A program során megismertetjük őket a „könyvkereséssel, és a könyvből kereséssel”, ami egy másodikos kisfiú szerint a könyvtárhasználatot jelenti. Emellett megbarátkoztat a könyvekkel és egyéb dokumentumfajtákkal, elősegítve az olvasóvá nevelést. A NAT szinte mindegyik műveltségi területéhez kapcsolódik:

1. Anyanyelv és irodalom (magyar nyelv és irodalom; kisebbségi nyelv és irodalom): ide kapcsolhatók a találós kérdések, versek, szógyűjtés, könyv-és könyvtárhasználati feladatok.
2. Élő idegen nyelv: ide kapcsolható az adott témakörhöz tartozó idegen nyelvű szavak, fogalmak keresése szótár segítségével.
3. Matematika: ide kapcsolható a találós kérdések megoldása, amely fejleszti a logikai képességeket. A találós kérdésekben szerepel az év – hónap – hét – nap – óra egymáshoz való viszonya, amely kapcsán a nehezebb mértékegységek átváltását gyakorolhatjuk.
4. Ember és társadalom: ide kapcsolható a társadalmi szokások, népszokások megismerése és eljátszása, néprajzi ismeretek bővítése.
5. Ember és természet: ide kapcsolható a babonák, hiedelmek, tudományosan alátámasztható népi megfigyelések vizsgálata az időjárással kapcsolatban.
6. Földünk és környezetünk: Az idő mérése, az időmérés egységeinek kialakítása (év, hónap, hét, nap, óra) földrajzi, csillagászati tárgykörű ismeret. Másrészt a népszokásokban lelhetünk fel földrajzi vonatkozású elemeket, a találós kérdésekben is szerepelnek utalások földünkre és környezetünkre.
7. Művészetek (éneke-zene, tánc, dráma, vizuális kultúra, mozgóképkultúra és médiaismeret):

A tanult és játszott körjátékkal a gyerekek éneke-zenei és mozgásos kultúráját fejlesztjük. A keresett dalok eléneklése szintén az éneke-zenei műveltség fejlesztését szolgálja. A népszokás eljátszása a dráma tárgykörébe tartozik. A rajzos feladat a vizuális kultúra fejlesztéséhez segíti hozzá a tanulókat.

8. Informatika (számítástechnika és könyvtárismeret):

A program kapcsolatát a könyvtárral, könyvtárismerettel nem szükséges külön indokolni, hiszen a játékos könyvtári foglalkozás egyik nem titkolt célja maga a könyvtár, az olvasás megszerettetése, könyvtárhasználati ismeretek bővítése. Emellett az információszerzés mai – számítógéppel, mint eszközzel – támogatott formáját is elősegíti, bemutatva, hogy a számítógép és a könyv nem csak egymás riválisai, hanem egymás kiegészítői is lehetnek.

IV. 1. modul: Dal és körjáték tanulása és játszása

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ez a modul játékos rávezetés, ráhangolódás a hónapokkal való foglalkozásra. A körjáték során minden hónap említésre kerül, ami egyben átismétlése a hónapok nevének és sorrendjének, másrészt a körjátékkal megmozgatjuk a résztvevőket. A modul során egy új dalt és körjátékot tanulunk, amit később szabadidejükben játszhatnak a gyerekek. A körjáték érdekessége, hogy legalább egyszer mindenki bekerül a körbe, tehát akit valamilyen oknál fogva mások nem szívesen választanak, az is választhat magának párt egyszer. A körjáték feltételezi, hogy minden gyerek tudja, melyik hónapban született.

A modul elvégzése után a tanuló:

- megismer, elsajátít és játékosan begyakorol egy új dalt és körjátékot, táncformát. Evvel fejlődik mozgáskoordinációja, zenei képessége, dalkincse, memóriája.
- A tizenkét menet során ki előbb, ki később, de várhatólag végül mindenki megérti és jól tudja alkalmazni a játék szabályát. Így szabálykövetési, együttműködési képességük fejlődik.
- A játék során megismerkednek egymással a résztvevők, ismereteket szereznek arról, hogy melyik társuk melyik hónapban született.
- A modul elvégzése után a tanuló képes lesz a megismert dalt egyedül is elénekelni, esetleg más közösségben másoknak is megtanítani.
- A játék végére a hónapok elnevezésében és sorrendjében bizonytalan gyerekek is megerősítik tudásukat, rögződik bennük a hónapok neve és azok sorrendje. Ehhez motivációs segítséget nyújthat, hogy minden hónap gyerekekhez köthető, hiszen minden hónapban az adott időben született gyerekek állnak középen.

IV.1.1.1 A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Feldolgozás: Először a dalt tanítjuk meg. Ezt akár egy ügyesebb gyerek közreműködésével, akár a foglalkozásvezető előéneklésével tehetjük meg.

Utána a körjáték szabályát mondjuk el, majd a gyerekekkel együtt a foglalkozásvezető is álljon be a körbe, és úgy mutassa be a játékot. A gyerekeknek könnyebb utánzás alapján tanulni, mint csak magyarázat alapján.

Tananyag:

Az ének szövege és dallama:

A- ki ja- nu- ár- ban szü- le- tett az áll- jon kö- rünk kö- ze- pé- be.
 9 Gyor- san vá- laszt va- la- kit és tán- cot jár ve- le. La la la la...
 18
 28

2. versszak: Aki februárban született, az álljon körünk közepébe...

3. versszak: Aki márciusban született, az álljon körünk közepébe...

s.í.t.

A játék menete:

A gyerekek kézfogással körben állnak és körben járnak. A dalt mindenki énekli. Az első sorra a megfelelő hónapban született gyerekek bemennek a kör közepébe, és a „lala”-s részig kiszemelnek maguknak egy párt. Avval körbe forognak a lala-s részen keresztül. A versszak végén mindenki visszaáll a körbe. A következő versszak elején az új hónapban születettek mennek be a kör közepébe.

Megjegyzés:

Ha kevés az időnk, átalakíthatjuk a játékot úgy is, hogy nem hónapokat, hanem évszakokat éneklünk. Ekkor 12 menet helyett csak négy menetet játszunk le. Ezt nagyon kevés résztvevő esetén, illetve idősebb gyerekeknél érdemes alkalmazni.

IV.1.1.2. Értékelés, önértékelés

Ez a modul még nem része a vetélkedőnek, jutalompontokat nem adunk rá.

IV. 2. modul: Csoportalkotás kihúzott hónapok alapján

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ez a modul teszi lehetővé, hogy a gyerekek csoportokban közösen munkálkodva vehessenek részt a játékos vetélkedőn. A csoportalkotáskor véletlenszerűsége törekedünk. A véletlenszerű csapatok kialakításának előnye, hogy nem telik az idő vitával, alkudozással, összeveszéssel, kiközösítéssel.

Ha a nevelő ismeri a csoport tagjait, esetleg korrigálhatja a nagyon egyenlőtlen csapatbeosztást, de nem szerencsés módosítani a véletlen-hozta kialakítást. Inkább arra törekedünk, hogy a gyengébbnek bizonyuló csapat könnyebb feladatokat kapjon, amivel meg tud birkózni.

Ha a foglalkozásvezető nem ismeri a csoport tagjait, nagyon megkönnyíti a gyerekek megszólítását az, ha a hónapnevüket látható helyre kitűzzük, és a tanár név helyett ezekkel a hónapnevekkel szólítja a gyerekeket. A résztvevő tanulók részéről külön odafigyelést igényel, hogy hallgassanak új nevükre.

A modul elvégzése után a tanuló:

Megismerkedik csoporttársaival, el tud vonatkoztatni a valódi születési hónapjától, így absztraháló képessége fejlődik. Szorosabb kapcsolatba kerül új alkalmi csoporttársaival, és lehet hogy a program végére alkalmi barátságok is szövődnek.

IV.2.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Előkészítés:

- A következő könyveket a foglalkozás előtt kikészítettük egy asztalra:
 - DÖMÖTÖR Tekla: *Magyar népszokások*. 3. jav. kiad. Bp., Corvina Kiadó, 1983. ISBN 963-13-1596-7
 - DÖMÖTÖR Tekla: *Régi és mai magyar népszokások*. Bp., Tankönyvkiadó Vállalat, 1986. ISBN 963-17-9225-0
 - FORRAI Katalin: *Ének az óvodában*. Bp., Editio Musica, 1995.
 - HERCZEGH Éva Vojnits András: *Időjós élővilág*. Bp., Natura, 1981. ISBN 963-233-069-2
 - LENGYEL Dénes: *Régi magyar mondák*. Bp., Móra, 2008. ISBN 978-963-11-8449-5
 - [szerk. MÓZES István Miklós]. *Száll a madár szárnya nélkül : 1200 találós kérdés a magyar folklór világából*. Üllő: Metropolis kiadó, 1999. ISBN 963-85804-7-X
 - NAGY Gábor, O.: *Magyar Szólások és közmondások*. Bp., Gondolat, 1976. ISBN 963-280-417-1
 - NAGY Olga - Vekerdi József: *A cigány népmese*. Bp., Allprint, 2009. ISBN 978-963-9575-30-1

- NAGY Olga – Vekerdi József: *A gömböcfiú: Erdélyi cigány mesék*(*Cigány-magyar kétnyelvű kiadás*). Terebess Kiadó: Budapest, 2002. ISBN 963 9147 50 8 Elektronikus elérhetősége: <http://terebess.hu/keletkultinfo/cigany.html>
- POKORÁDI Zoltánné: *Tudod-e? Népszokások: érdekes kérdések és válaszok gyerekeknek*. Kisújszállás: Szalay Könyvkiadó, 2002. ISBN 963-9450-15-4
- TARJÁN Gábor: *Mindennapi hagyomány*. Bp., Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1984. ISBN 963-231-627-4 (kötött)
- VARGA Ferencné: *Szó, fon, nem takács, mi az?: 1111 Találós kérdés*. 8. bőv. kiad. Bp., Anno Kiadó, 1998. ISBN 963-9066-77-X
- VEKERDI József: *Cigány-angol-magyar háromnyelvű szótár*. Bp., Terebess kiadó, 2001. ISBN 963 9147 30 3

• Folyóiratok

- [szerk. ESZTERGÁLYOS Jenő]: *Szivárvány heted 7 határon*. Celldömölk: Apáczai Kvk. ISSN 1417-5584
- Az asztal minden csapat számára elérhető legyen. Ha van négy példányunk egy-egy könyvből, a csoportok asztalára helyezzünk el belőlük egy-egy példányt.
- 4 asztalra helyezzünk el évszakokat jelző feliratokat; zsetongyűjtő tálcákat (ha zsetonokkal értékelünk) ; Szivárvány újságokat; hónapelnevezéses borítékat, papírt, színes ceruzákat.
- Tanári asztalra készítsük elő a hónap-cédulákat biztosítótűkkel; zsetonokat, ajándékul könyvjelzőket

Megjegyzés:

A foglalkozás 12-24 főre tervezett. Először a kisbetűs hónapokat osztjuk ki, majd a nagybetűseket (hogy minden hónapra jusson gyerek). Ha kevesebb mint 12 fő gyűlik össze, arra ügyeljünk, hogy minden évszakhoz jusson legalább két fő.

Érdemes előrendezni a cédulákat az alábbi sorrendben: december, március, június, szeptember, január, április, július, október, február, május, november, DECEMBER, MÁRCIUS, JÚNIUS, SZEPTEMBER, JANUÁR, ÁPRILIS, JÚLIUS, OKTÓBER, FEBRUÁR, MÁJUS, NOVEMBER

A hónapcédulák mellékletben megtalálhatók. Sima A4-es lapra nyomtatás esetén érdemes nyomtatás után laminálni, így több foglalkozás során is használható lesz. Ha nem laminálunk, celluxszal erősítsük meg a lapocskák kis részét, ahova a biztosítótűt szúrjuk.

A játék menete:

Bejövetelkor mindenki húz egy cédulát, rajta egy hónap neve. A cédulát tűzze fel a ruhájára. A gyerekek megkeresik a hónapjuk alapján az adott évszakhoz tartozó asztalt, amit szintén nyomtatott (és laminált) felirattal jelöltünk. Leülnek. Utána gyors felolvastatással ellenőrizzük, hogy mindenki a megfelelő helyre ült-e le.

- Az évszakfeliratok a mellékletben található.
- Bizonytalanság esetén beszéljük meg, hogy nem csillagászati, hanem meteorológiai évszakokat használunk:

Tél:	december, január, február
Tavaszi:	március, április, május
Nyár:	június, július, augusztus
Ősz:	szeptember, október, november

IV.2.1.2. Értékelés, önértékelés

Ez a modul még nem része a vetélkedőnek, jutalompontokat nem adunk rá.

IV. 3. modul: találós kérdések

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban évszakokhoz, hónapokhoz, időjáráshoz kapcsolódó találós kérdésekre válaszolnak a játékosok. Összesen három körre való 12 találós kérdést tartalmaz a programfüzet, ez természetesen bővíthető a felhasznált irodalomban felsorolt művek alapján. Változatosá tehető a foglalkozás úgy, hogy egy környi kérdés után vesszük a következő modul feladatát, ismét egy kör találós kérdés, újabb modul, majd az utolsó kör találós kérdés következik.

A modul elvégzése után a tanuló megismerkedik több találós kérdéssel, a megoldásuk logikájával, és az eddigiek alapján más hasonló találós kérdést is könnyebben meg tud majd oldani. Gyakorlatot szerez a válaszok indoklásában és ezzel kommunikációs készsége is fejlődik. Megtanulja, hogy nem elég csak „tippelni”, hanem indokolni is kell a válaszokat. Találkozik költői képekkel, a megszemélyesítés és hasonlat különböző formáival.

IV.3.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

A játékvezető felolvas az első csapatnak (pl. *tél*) egy kérdést. Ha meg tudják válaszolni és indokolni, két pontot kapnak (ld. IV.3.2.2. Értékelés). Ha nem kapták meg a két pontot, a következő csapat (pl. *tél-tavaszi-nyár-ősz* ültetés esetén a *tavaszi* csoport) egészítheti ki a választ, ekkor ők kapják a rájuk eső pontot. Utána a következő (példánkban *tavaszi*) csapat következik, és így tovább.

A kérdések a programfüzetből olvashatók fel, az alábbiak szerint:

301: Négy ága van egy fának,
az egyik kizöldül,
a másik gyümölcsöt terem,

a harmadik hervadozik,
a negyedik szárazon áll.

(az esztendő és a négy évszak)

302.: Tizenkét gyermeke van egy anyának,
egymást kergetik, együtt sose járnak.

(az esztendő és a tizenkét hónap)

303.: Hosszú idő szülte őket,
ismered is nagyon őket,
számuk két tucatnak fele,
négy időjós is van benne.

(tizenkét hónap)

305.: Vigyázz rá, mert nagyon ravasz,
s hamar becsap, - ő a

(tavasz)

306.: Havat olvaszt, vizet ont,
fényt áraszt, lombot ont.

(tavasz)

307.: Két gazdasszony asztalt terít,
de csak évente egyszer,
az kedves zöld asztalával,
ez meg tiszta fehérrel.

(nyár és tél)

308: Se ecsetje, se festéke,
aranyzínt ken a levélre.

(ősz)

309.: Idehajlunk, oda hajlunk,
mindenkitől elbúcsúzunk,
ha maradunk is, meghalunk,
leesünk és elpusztulunk -
mondogatjuk könnyben ázva.

(ősz falevelek)

310.: Véka eső, köből sár,
aranyeső hulldogál. Mi az?

(ősz falevelek)

313.: Melyik a három legutolsó ember?

(szeptember, november, december)

315.: Kerek élet fája,
szép tizenkét ága,
szép tizenkét ágán
ötvenkét virága,
ötvenkét virágán

hét gyöngy levelecske,
gyöngylevelecskéin
huszonnégy erecske.

(év, hónapok, hetek, napok, órák)

314.: Heten vannak, mind testvérek,
nevüket is jól ismered,
de nem szereted mind őket,
csak azt, amelyikkel jót pihenhetsz.

(a hét napjai)

forrás: Neked is van, nekem is van 41-64. old. 301-315. sorszámú kérdés

Megtehető, hogy papírdarabokra nyomtatunk egy-egy találós kérdést, és a csapatok húznak közülük. Ez egy kicsit mozgalmasabb, de időigényesebb. Akkor tegyük, ha több időnk van rá. A kérdések nyomtatható és felvágható változata a függelékben megtalálható.

IV.3.2.2. Értékelés, önértékelés

Minden kérdés esetén egy pont adható a helyes válaszért, egy pont az indoklásért. Tehát minden csapat két pontot szerezhethet egy körben. Ezen felül plusz pont szerezhető, ha az előző csapat nem tudott jól válaszolni vagy megfelelően indokolni, és ezt a soron következő csapat ki tudja javítani illetve egészíteni. Ha egy csoport ugyan nem azt a választ adta, mint ami a megoldókulcsban szerepel, de válaszát helyesen meg tudta indokolni, pont ebben az esetben is adható. Ha egy-egy kérdés láthatóan nehéznek bizonyul, (pl. egyik csapat se tudja megoldani), végül tanári illetve foglalkozásvezetői megoldás és magyarázat, kiegészítés adható.

IV.4. modul: Honnan ered a hónapok elnevezése?

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ez a modul elsősorban az ismeretbővítést szolgálja. Az eddigi modulok során a gyerekek ráhangolódtak a hónapokkal, évszakokkal való foglalkozásra, itt megtudhatják, honnan származik a hónapok elnevezése. A nagyobbak néhány hónap nevének eredetéről már tanultak történelem órán (július, augusztus). A zeneelméleti alapismeretekkel rendelkezők felismerhetik az oktáv-október, decima-december kapcsolatát. A modul során elsősorban tanári illetve foglalkozásvezetői közlést hallanak a gyerekek.

A modul elvégzése után a tanuló:

A modul elvégzése után a tanuló megismeri a hónapok elnevezésének eredetét. Összekapcsolja más tantárgyak során szerzett ismereteit a hónapok elnevezésének eredetével. Felismerés szintjén megtanulja a latin sorszámnevek egy részét.

IV.4.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Feldolgozás: A feldolgozás módja foglalkozásvezetői közlés, a gyerekek beleszólhatnak.

Tananyag vázlatosan:

Istenekről:

- január: Janus óitáliai isten
- március: Mars
- május: Maius
- június: Júnó

Császárokról:

- Július cézár, (régébbi elnevezése quintilis, azaz ötödik hónap)
- Augustus császár (régébbi elnevezése sextilis, azaz hatodik hónap)

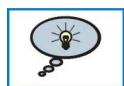
Hónap sorszáma: szeptember 7. október 8. november 9. december 10.

Becsapós kérdés: ugye december a 10. hónap? Nem? ...Beszéljük meg a gyerekekkel, hogy régen tavasszal kezdték a hónapok sorszámozását, a mostani március volt az első hónap.

Egyéb:

- február: latinul tisztulás hónapja. Év végi tisztulási szokások alapján.
- április: latin eredetű, de a tudósok sincsenek egy véleményen, mit jelent pontosan, pl.aprire: kinyitni

forrás: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára

A <http://www.buvarinfo.hu/kalendarium/main.htm> internetoldalon az alábbi hosszabb leírást találjuk: (2011-11-22-i adat). Ez csak a foglalkozásvezető ismeretbővítését szolgálja, nem kell felolvasni!

KALENDÁRIUM

JANUÁR

A Gergely-naptárban az esztendő első hónapja január. A hó neve emléket állít az ókori római naptár évkezdetét jelölő kétarcú Janusnak. Januárt a régi magyar naptár Boldogasszony havának, a székely naptár pedig Fergeteg havának nevezte, a csillagászok Bak-, vagy Vízöntő havaként, a meteorológusok pedig Télhóként említik. A naptártörténet szerint a rómaiak időjelzőjét Numa Pompilius (Kr.e.715-672.) reformálta meg, úgy, hogy a város alapító Romulus király tíz hónapos évről áttért a tizenkét hónaposra. A hónapok sorrendje is megváltozott, az első hónap Mensis Janus a kétarcú, az átjárás, a kezdet és a vég istensége lett. (A kettős arc jelentését magyarázza, hogy a tiszteletére emelt templom kapuja békeidőben zárva, háború alatt nyitva volt.) Pompilius naptárát Kr.e. 46-ban Julius Caesar megreformálta, s bevezette az ún. Julianus-naptárt. Az ezt követő jelentős naptármódosítás 1582-ben XIII. Gergely pápa nevéhez fűződik. A Gergely-naptárt Magyarországon 1587. november 1-én vezették be. Első hónapunk nevével kapcsolatos érdekesség, hogy a XVI. században a hónap neveit megújítani akaró Sylvester János nyelvész a Fű hó név használatát szorgalmazta.

FEBRUÁR

Február, az esztendő legrövidebb hónapja, még akkor is, ha szökőévhez érünk. A február (Februarius) elnevezés eredete még az antik rómaiakhoz vezet vissza. Ovidius Római naptárából tudjuk, hogy az esztendő második hónapjában lévő jeles napok közül számos a megtisztuláshoz kötődött. Az előző hónapok vígasságai miatt szükség is volt a lelki-testi tisztulásra. Ilyen szertartásokhoz használt anyagok gyűjtő neve a "februa" (mások szerint februm - tisztulás), mely a hónap nevévé is vált. Második hónapunk régi magyar neve Böjtelő hava, ami a Húsvét előtti böjt közeledtét jelzi. (Az elnevezés kapcsolódhatott ahhoz is, hogy fogyóban a kamrában az elmúlt évi termés.) A székely naptár a természetből merít a névadáskor: Jégbontó hava, a meteorológia Télutóként említi februárt. A hó első – hosszabb – felét a Vízöntő csillagkép uralja, amit a Halak követnek. Ez a hónapunk a farsang időszaka, a mulatságok, vígasságok, a bálók, ideje. A farsang mindig január 6-án, Vízkereszt napján kezdődik és hamvazó szerdáig tart, ami a Nagyböjt előtt 40 nappal van.

MÁRCIUS

Március hónapunk elnevezése a latin Martius hónapnévből ered, jelentése Marsra, a hadakozás istenére emlékeztet. Az ősi római naptárban az év első hónapja volt, megfelelve a térségben szokásos tavaszi napéjgyenlőségi évkezdésnek. Március a tavaszt sejtető remény, a kikelet, a megújulás, az ifjúság és a forradalom hónapja. Harmadik hónapunk régi magyar neve Böjtmás hava. Az elnevezés arra utal, hogy a március a böjt második hónapja. Az egyházi évben a nagyböjt – a farsangot záró hamvazószerdától húsvétvasárnapig terjedő időszak – java márciusban van. A székely naptár egy szép, reményt és bizalmat sugárzó névvel illeti márciust: Kikelet hava. Régi magyar kalendáriumokban találkozhatunk a Tavaszelő hónapnévvel. A csillagászok Kos havának nevezik, mely a március 21-ével kezdődő új csillagászati év első hónapja.

ÁPRILIS

Az ősi etruszk nyelven Vénuszt "Apru"-nak nevezték, egyes kutatók szerint innen származik az április hónap neve. A hagyomány szerint a névadó még maga Romulus volt, isteni anyja, Vénusz előtt tisztelegve. Más nyelvészek az "aprire – kinyitni" szóra vezetik vissza a hónap nevét. A székely naptár Szelek havaként tartja számon áprilist, a régi magyar naptár Szent György havaként, Tavaszhóként említi, a csillagászok Bika havának nevezik. Áprilisban a tavasz kibontakozik, virágba borulnak a bokrok, fák, s kibújnak a földből az egynyári növények is. Nem ritka azonban, hogy a hónap folyamán a fagykatonák, hópehelyseregek támadásra indulhatnak a kikelet ellen, ami okozhat kisebb – s sajnos – nagyobb károkat, a fagy meg is tizedelheti a nyári-őszi termést. Áprilisban azonban a tél véglegesen vereséget szenved, s a tavasz győzedelmeskedik. Az időjárás szélsőséges változásai miatt már a régiek is áprilishoz ragasztották a szeszélyes, de méginkább a bolondos jelzőt. Április kedves eseménye, hogy a hó utolsó napjáig minden költöző madarunk hazatér, megkeresi fészket, vagy újat épít.

MÁJUS

Május hónapunk elnevezése az ókori rómaiaknál a termékenység istennőjének tisztelt Maja nevéből származik. A természet a megújulására a zöld szín legváltozatosabb tobzódásával hívja fel figyelmünket, a hónap végén találkozhatunk az év során a remény színének legszélesebb skálájával. A megújuló természetre utal a székely naptárban szereplő Ígélet hava és a régi magyar naptár Tavaszutó elnevezése. A hónap régi magyar neveként a Pünkösöd hava is gyakori, mely a hónap jeles keresztény ünnepére utal. A csillagászok az uralkodó csillagjegy alapján Ikrek havaként említik az esztendő ötödik hónapját.

JÚNIUS

A június nevet az antik római Junotól, a gyermekáldás és házaselet istennőjétől származtatják a kutatók. Mások szerint a görög Ino-tól, a dajkaistennőtől (Leukothea, a Fehér Istennő) ered a június neve. Bármely elmélet igaz lehet, s jelentős eltérés sincs, hiszen a két istennő lényegében egymás mása a görög-római mitológiában. A székely naptár Napisten havaként tiszteli júniust. Elődeink a régi magyar naptárban Szent Iván havának nevezték az esztendő hatodik hónapját Keresztelő Szent János tiszteletére. (A név a szent szláv nevének megfelelője.) A régi magyar kalendáriumokban gyakorta találkozunk a Nyárelő hónapnévvel is. A csillagászok körében a Rák hava – e csillagkép június 22/23-tól július 22/23-ig az uralkodó jegy – elnevezés a használatos.

JÚLIUS

Az esztendő hetedik hónapját Julius Caesar-ról, a híres római hadvezér-államférfiről nevezték el. Hazánkban régebben júliust Szent Jakab havaként emlegették. A szent apostol nagy tiszteletét bizonyítja, hogy Nagy-Magyarország (történelmi Magyarország) számos települése a Jakab nevet viseli.

A székely naptár júliust Áldás havának, más régi magyar naptárok Nyárhónak nevezik. A hó első felében – 22-ig – az égboltot a Rák csillagképe uralja, de elnevezése a kezdődő, új csillagképtől ered, a csillagászok júliust az Oroszlán havaként nevezik.

AUGUSZTUS

Augusztus, nyolcadik hónapunk neve Caius Octavianustól származik, aki Augustus néven első római császárként uralkodott. Ismereteink szerint Kr.e. 8-ban Augustus saját maga adta a nevét a hónapnak. A császár igaz, nem ebben a hónapban született, viszont a nyolcadik hónapban viselt először konzuli tisztséget, ebben a hónapban hódította meg Egyiptomot, s a

sors fintonaként e hónapban – Kr.u. 14. augusztus 19-én – gyilkolták meg. Augusztust a székely naptár az Új kenyér havaként említi, a hónap a régi magyar naptárban Nyárutó, vagy Kisasszony hava volt. A hónap közepén jelenik meg a Szűz csillagkép, ezért a csillagászok Szűz havaként jegyzik.

SZEPTEMBER

Szeptember a régi római naptárban a hetedik hónap volt ("septem" = hét), s ezt a nevét megtartotta akkor is, amikor már a kilencedikké lépett elő. A székely naptárban a Földanya hava (az Avisura szerint) név alatt találhatjuk kilencedik hónapunkat. A régi magyar hagyományok szerint e hónap "Szent Mihály hava", ami névadó főangyal 29-i ünnepére emlékeztet. Szent Mihály igen jelentős személy az angyalok között. Ő az égi seregek vezére, fejedelme, aki letaszította a lázadó angyalok vezérét, az őskígyót – aki nem más, mint maga a Sátán – a Mennyből a pokolba. Szent Mihály arkangyal nem csak harcos, a Mennysorság védelmezője, nagyon fontos feladat az, hogy a halottak lelkét a túlvilágra vezeti. A hónapot elődeink Őszelőnek is nevezték, mely értelmezésre, magyarázatra nem szorul. A szeptember még nyár és már ősz is, bár a csillagászati ősz csupán az őszi napéjegyenlőség napjával, szeptember 21-ével köszönt be. Ezért a csillagászok Mérleg havaként tartják számon szeptembert az utolsó dekádjában (22-23-a) megjelenő csillagképről.

OKTÓBER

Október hónapunk neve a latin October, a "Nyolcadik" elnevezésből ered. Ennek az volt az oka, hogy a régi római naptárban az évkezdő a márciustól számítva ez volt a nyolcadik hónap. A székely naptár Magvető havának jegyzi az esztendő utolsó negyedének kezdetét. Az elnevezés magáért beszél, az őszi vetés fontos munkálatai előtt tisztelgett a névadó. Az október régi magyar neve Mindszent hava, de sok száz évvel ezelőtt előfordult a Borvető hava elnevezés is. Októberben gyakori a szép idő, ilyenkor a vénasszonyok nyarát szokták emlegetni. A meteorológusoknak október az Őszhó, de még inkább Őszutó. A csillagászoknak a tizedik hónapunk a Skorpió hava.

NOVEMBER

Naptárunk tizenegyedik hónapja a régi római kalendáriumban a kilencedik volt, innen ered a név: novem, ami latinul kilencet jelent. (A régi római naptárban az év márciussal kezdődött). A székely naptár Enyészet havaként említi novembert. Az elnevezés a természet változására, a lombok, a virágok, az egy nyári növények eltűnésére utal, ami azt is jelenti, hogy küszöbön már a tél. A régi magyar naptár Szent András havaként tartja számon az év utolsó előtti hónapját. Szent András, a híres szent – akit a szkíták térítőjének tartanak – ünnepe a november 22-23-a éjszakáján megjelenő, és innen uralkodó csillagkép, a Nyilas első dekádjának végén van. Érdekesség, hogy november egy másik antik eredetű jelképe a nyilazó, vagy nőrabló kentaur, ami szintén a Nyilast személyesíti meg. Az előzőek miatt a csillagászok e hónapot a Nyilas havaként említik.

DECEMBER

December az esztendő tizenkettedik, a polgári év utolsó, az egyházi év első hónapja. Az ókori római naptár tizedik hónapja volt az évutó, innen származik a december név. A székely naptár szerint az Álom hava december, a régi magyar naptár pedig a hó legnagyobb ünnepe kapcsán Karácsony havaként tartja számon. Decembert azonban jogosan nevezhetjük Advent heteinek is, hiszen a várakozás a hónap 24-ik napjáig tart. Decembert a csillagászok – az éjszakai égboltot a hó harmadik harmadától, 21-től uraló csillagképről, ami egyúttal a csillagászati tél kezdete is – Bak havaként említik, a meteorológusok Teelőként nevezik, mivel szerintük a tél a hó első napján, Elza névünnepén kezdődik.

A játék menete:

A foglalkozásvezető meseszerűen elmondja a fenti ismereteket, a jelenlevők korosztályától és érdeklődési körétől függő részletességgel.

Ha van Internet-elérés a foglalkozás helyszínén, és négy számítógép is rendelkezésre áll, a következő két pontos feladatot adjuk fel:

Keressenek bővebb leírást az interneten a hónapok eredetéről. Megoldásként azt a webcímet mondják meg, ahol a leírást találták (1 pont) és valamilyen plusz információt a hónapok eredetéről, ami eddig még nem hangzott el, és az adott weboldalon szerepel (1 pont). Olyan weblapcímeért jár pont, amiért előző csapat még nem kapott pontot.

IV.4.1.2. Értékelés, önértékelés

Az ismeretközlő részen jutalompontot nem szerezhhetnek a csapatok, de egy-egy jó közbeszólásért szóbeli dicséretet adjunk. Az internetes keresésért csapatonként maximum 2 pont adható.

IV.5. modul: Régi magyar hónap-elnevezések

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A hónap-elnevezések eredetének megismerése után a tanulók látókörét tovább szélesítjük a régi magyar hónap-elnevezésekkel. Ezek egyrészt egyházi alapúak, másrészt időjárás-alapúak. Itt már a gyerekek aktív tevékenység során, cédulák segítségével illesztik össze a közismert hónapelnevezést, egyházi alapú hónap-elnevezést és az időjárás alapú hónapelnevezést. A munkavégzés során kreatívan kell kitalálniuk az általuk még valószínűleg nem ismert elnevezések megfeleltetését. Ehhez segédeszközöket használhatnak (ld. felhasznált irodalom).

A modul elvégzése után a tanulóban rögzülnek az adott hónapok összetartozó elnevezései, rálátása nyílik arra, hogy egy hónapot több szempont alapján több féleképpen neveznek el.

IV.5.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Feldolgozás:

Tananyag (megoldás):

Január:	boldogasszony hava – télhó
Február:	böjtelő hava – télutó hó
Március:	böjtmás hava – tavaszelő hó
Április:	Szent György hava – tavasz hó
Május:	Pünkösdi hava – tavaszutó hó
Június:	Szent Iván hava – nyárelő hó
Július:	Szent Jakab hava – nyárhó
Augusztus:	Kisasszony hava – nyárutó hó
Szeptember:	Szent Mihály hava – őszelő hó
Október:	Mindszent hava – ősz hó
November:	Szent András hava – őszutó
December:	Karácsony hava – télelő hó

A játék menete:

Minden asztalon egy borítékban cédulák vannak, amelyen az adott évszakhoz tartozó hónapok egyházi alapú, időjárás alapú elnevezései szerepelnek. Minden gyerek keresse meg a saját hónapjának megfelelő elnevezéseket.

IV.5.1.2. Értékelés, önértékelés

Minden jó találatért egy pontot kap a csapat. Így összesen 3 hónapra havonként 2 megnevezéssel maximum 6 pont adható.

Megjegyzés:

A borítékba teendő hónapelnevezések a függelékben megtalálhatók.

IV.6. modul: Versgyűjtés hónapokról. évszakokról

Tudnivalók a modul feldolgozásához:**Bevezetés**

A modulban a gyerekek feladatul kapják, hogy az eléjük kikészített újságokból keressenek szöveget adott témának megfelelően. Így gyakorolják a „könyvből keresést” (illetve folyóiratból keresést), ami a könyvtárhasználat egyik alapvető feladata. A keresés során megismerkednek a folyóirat belső szerkezetével, rovataival, tartalmával, és így később talán ismerősként szívesebben veszik le a polcra. A megtalált és kiválasztott verset felolvassák, amivel gyakorolják a szép, hangsúlyos olvasást, szavalást. A többiek irodalmi műveltsége is bővül a meghallgatott versek kapcsán. A modul során forrásmegjelölést is végezniük kell a tanulóknak, ami szintén alapvető könyvtárhasználati feladat.

A modul elvégzése után a tanuló jártasságot szerez a dokumentumból való keresésben. A felolvasással gyakorolja a szép kiejtést, és újabb verseket ismer meg. Megszokja, hogy egy ismeret megszerzése esetén mindig meg kell mondanunk, honnan származik az adott ismeret.

IV.6.1. Tanulási feladat

- Folyóirathasználat
- Szépkiejtés, felolvasás
- forrásközlés

IV.6.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

Minden csapat asztalán az adott évszaknak megfelelő Szivárvány újságok vannak. A csapatok feladata, hogy saját évszakjukról szóló verset keressenek az újságban. Csapatonként egy verset válasszanak, azt egy tanuló olvassa is fel. Utána egy másik csapattag mondja el, hol találták az idézett verset (újságnév, évfolyam, szám, oldalszám)

IV.6.1.2. Értékelés, önértékelés

Minden jó választásért egy pontot kap a csapat. További egy pont a szép előadásért, és egy pont, ha pontosan meg tudják jelölni a forrást, ahol a verset találták. Így összesen 3 pont adható.

IV.7. modul: Dalgyűjtés hónapokról, évszakokról

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Az előző modulhoz hasonlóan itt is keresés történik. A modulban a gyerekek feladatul kapják, hogy az eléjük kikészített újságokból vagy könyvekből keressenek dalt az adott időszaknak megfelelően. Így itt is gyakorolják a „könyvből keresést”. A megtalált és kiválasztott dalt eléneklik, A modul során forrásmegjelölést is végezniük kell a tanulóknak, ami szintén alapvető könyvtárhasználati tevékenység.

A modul elvégzése után a tanuló jártasságot szerez a dokumentumból való keresésben. Az elénekléssel gyakorolják a kottaolvasást, és újabb dalokat ismernek meg. Megszokják, hogy egy ismeret megszerzése esetén mindig meg kell mondanunk, honnan származik az adott ismeret.

IV.7.1. Tanulási feladat

- Könyvhasználat, folyóirat-használat
- Daltanulás, éneklés
- forrásközlés

IV.7.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

Minden csapat asztalán az adott évszaknak megfelelő Szivárvány újságok vannak. Emellett egy közös asztalon énekeket tartalmazó könyvek. (Forrai: Ének az óvodában, vagy más,

könnyen énekelhető gyermekdalokat tartalmazó könyv, amelyben téma szerinti csoportosításban szerepelnek a dalok.)

A csapatok feladata, hogy saját évszakjukról szóló dalt keressenek az újságban vagy könyvben. Csapatonként egy dalt válasszanak, azt a csapat együtt énekelje is el. Utána egy csapattag mondja el, hol találták az idézett dalt. Újság esetén újságnév, évfolyam, szám, oldalszám; könyv esetén szerző, cím, kiadási hely, kiadó, kiadási év, oldalszám.

IV.7.1.2. Értékelés, önértékelés

Minden jó választásért egy pontot kap a csapat. További egy pont az éneklésért, és egy pont, ha pontosan meg tudják jelölni a forrást, ahol a dalt találták. Így összesen 3 pont adható.

IV.8. modul: Babonák, hiedelmek, népi megfigyelések időjárással kapcsolatban

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A modul elvégzése során a tanuló megismer néhány babonát, hiedelmet, népi megfigyelést, illetve meg tudja különböztetni a tudományos alapokon nyugvó, valamint a tudományos alapokat nélkülöző hiedelmeket, szokásokat.

IV.8.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A babona meghatározása:

Az ember mindig keresi az összefüggéseket az okok és okozatok között, próbálunk rájönni, hogy mi minek az előjele. Sokszor akkor is találunk kapcsolatot, ha eredetileg nem volt, viszont ha már kialakult az elképzelésünk, az önbeteljesítő jóslatként működik. Sok babona széles körben elterjedt, része a kultúránknak. (forrás: babona.lap.hu internetes oldal, 2011.06.22.)

A játék menete:

Először a foglalkozásvezető tisztázza példákon keresztül, mi a babona, mi a népi megfigyelés. Ez történhet a gyerekek közreműködésével is, kérdve kifejtés illetve közös megbeszélés formájában. Utána körkérdés formájában a csoportok eldöntik hogy a felsorolt állítások babonák-e, „igaz” népi megfigyelések, vagy tudományosan is igazolható tények.

A csapatoknak a következőkről kell állást foglalni és véleményezni:

1. Ha Katalin kopog, Karácsony locsog
2. Télen melegen kell felöltözni
3. Ha Medárdkor esik, negyven napig esni fog
4. Ha a fecskék alacsonyan szállnak, eső lesz

forrás: dr. Oláh Andor: „Az idő a gazda mindenütt...”

IV.8.1.2. Értékelés, önértékelés

Minden jó válaszáért egy pontot kap a csapat. További egy pont jár az indoklásért. Így összesen 2 pont adható.

IV.9. modul: Babonákra, hiedelmekre vonatkozó elemek keresése magyar és cigány népmesékben, mondákban

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Az előző modulban példákon keresztül megvilágítottuk a babonák, hiedelmek fogalmát. Ebben a modulban felhasználjuk az előző modulban megszerzett ismereteinket, miközben az értő olvasást, „könyvből keresést”, információszerzést is gyakoroljuk. Ez a modul kicsit nehezebb, mint az eddigiek, ha egy csapat nem boldogul, kérheti a könyvtáros segítségét. Azt a feladat elején mondjuk meg a csapatoknak, hogy könyvtárban a könyvtáros mindig szívesen segít, ha bármilyen kérdéssel fordulnak hozzá. A könyvtáros ne oldja meg a gyerekek helyett a feladatot, csak próbáljon utat mutatni ott, ahol elakadtak.

A modul elvégzése során a tanuló gyakorlatot szerez népmesei motívumok keresésében, megítélésében.

IV.9.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Ismeret – monda

Az alábbi meghatározás a foglalkozásvezető ismeretbővítését szolgálja, a gyerekek számára nem ebben a formában kell közölni!

Az európai és a magyar népköltészet egyik prózai elbeszélő műfaja, mintájára irodalmi mondákat is írtak. A nép történelmi-földrajzi ismereteit, természeti tudását, világképét, hiedelmeit költőileg megformált epikus történetekbe foglalja. A magyar kifejezést a nyelvújítók a mende-monda ikerszóból vonták el, de már a 17. sz.-ban is használták a monda-mondát, költött történet értelemben. A népnyelv nem ismer közös műfaji megjelölést e

történetekre, hanem igaz történetet, históriát, régiséget stb. emleget. Hasonló a helyzet más európai nyelvekben is, az angol és francia nyelv pl. legendának nevezi a mondákat, a német nyelvben a monda = Sage. – A monda műfaji meghatározásának kezdeti stádiumát a mesével való összehasonlítás jellemzi, a Grimm fivérek meghatározása szerint: a mese költőibb, a monda történetibb. A későbbi definíciók funkcionális, formai, stilisztikai stb. szempontokat hangsúlyoznak. A mesét költészetnek tartja a nép (fabula incredibilis), a mondát igaznak (fabula credibilis). A mese elsősorban szórakoztatni akar, a monda tanít, tanácsot ad. A mondák általában rövidebbek a meséknél, előadásuk tárgyilagosabb, az emberábrázolásuk valóságosabb, világképük tragikusabb. Összevetették a mondát a mítoszszal is, s a különbséget elsősorban a történés idejében vélték megtalálni (Bascom). – A Grimm fivérek a mondákat két fő csoportra osztották: a történeti és helyi mondákra; ezt a csoportosítást használta Solymossy Sándor és a magyar folkloristák jó része is. Solymossy fogalmazása szerint „a történeti mondákban az emberi hős a fontos... a helyi mondák főképp természeti jelenségek, rendellenes és magyarázatra szoruló földrajzi adottságoknak keletkezését töreksenek elbeszélés formájában érthetővé tenni”. Az újabb csoportosítások különböző szempontokból indulnak ki: megkülönböztetnek például csak kisebb csoportoknál ismert mondát és nagyobb területen elterjedt vándormondákat. Külön csoportban tárgyalják a társadalmi fejlődés korábbi szakaszában jelentkező hősmondát, s az újkori európai mondákat. Tartalom szerint megkülönböztetik az eredetmagyarázó mondákat, a történeti mondákat, ill. kultúrtörténeti mondákat (e főcsoport egyik alcsoportjába osztják a régen helyi mondáknak nevezett történeteket is), hiedelemmondákat és a vallásos mondákat, ill. a legendákat. Csodás hiedelememek azonban minden tárgyi csoporthoz tartozó szövegben jelentkezhetnek. A modern mondatautató különösen sokat köszönhet C. W. von Sydownak, aki megkülönböztette a mondaalakulás különböző szakaszait (közlés, memorat, fabulat), továbbá megkísérelte különválasztani azokat a történeteket, amelyek csak formájukban utánozzák a mondákat (ál-hiedelemmonda).

Forrás: Magyar néprajzi lexikon online

A játék menete:

A fenti meghatározás felhasználásával a foglalkozásvezető tisztázza a monda és mese közötti különbséget (a mese költőibb, a monda történetibb; a monda igazabb), és hogy miért kapcsolhatók a mondák a babonákhoz (reális alap nélküli okmagyarázatok).

Minden csoportnak két babonára, népi hiedelemre vonatkozó motívumot kell keresnie az előkészített könyvekben.

A motívumot szövegkörnyezetbe ágyazva olvassák fel (kb. egy rövid bekezdést), fűzzenek hozzá magyarázatot. Olyat nem választhatnak, amit előző csapat már ismertetett.

IV.9.1.2. Értékelés, önértékelés

Minden találatért egy pontot kap a csapat. További egy pont jár a felolvasásért, újabb egy pont az indoklásért. Ha a könyvtáros segítsége nélkül, önállóan boldogultak, azért plusz egy jutalompont jár. Így összesen 3+1 pont adható.

IV.10. modul: Rajz egy közmondásról

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban közmondásokkal foglalkozunk, természetesen évszakokkal kapcsolatban. A modulban egyrészt értelmezni kell tudni a közmondást (segédeszköz használható!), valamint egy rajzot készíteni róla. Ehhez a kézügyességen kívül kreativitás, fantázia és csoportösszetartás, megbeszélési készség is szükséges, hiszen egy elvont jelentést elég nehéz rajzzal ábrázolni.

IV.10.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

Minden csapat mond egy számot 1 és 4 között, és az annyiadik közmondást vagy szólásmondást a játékvezető felolvassa. A csapat egy kijelölt tagja (ők jelölik ki) készít hozzá egy rajzot. A rajzhoz szükséges eszközök (papír, színes ceruzák) az asztalokra vannak előkészítve. A rajzlap hátoldalára írják fel a csoport nevét és a közmondást.

1. Tavasz ravasz.
2. Hol van már a tavalyi hó!
3. Olyan képet vág, mint a háromnapos esős idő.
4. Január, február, nemsokára itt a nyár!

A közmondásokat húzni is lehet, a mondások nyomtatott formája a függelékben található.

IV.10.1.2. Értékelés, önértékelés

A közmondás értelmezéséért 1 pont, közmondásgyűjteményben való kikeresésért és felolvasásáért 1 pont, pontos forrásmegjelölésért (szerző, cím, hely, kiadó, kiadási év, oldalszám) 1 pont, a rajzért és bemutatásáért 3 pont adható. Így egy csapat összesen 6 pontot szerezhet.

IV.11. modul: Szógyűjtés magyar és idegen nyelvű szótárak segítségével

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban a szótárhasználatot gyakoroljuk, természetesen szintén hónapokhoz, évszakokhoz kapcsolódóan. Sok gyerek itt szembesül először azzal, hogy a kézikönyvek egy részében ABC rendben kell keresnünk a szavakat.

IV.11.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

Minden csapat feladatul kapja, hogy keressen 5 olyan szót magyarul, angolul és cigányul, ami a saját évszakával kapcsolatba hozható. A találatokat az asztalra kikészített lapokra írják fel. Ugyanannak a szónak magyar, cigány és angol változatát írják le!

Segédeszközül a függelékben megjelölt cigány – magyar – angol szótárat használják a tanulók. Ezt az asztalukra kell készíteni.

A keresési idő leteltével olvassák fel a talált szóhármasonkat.

IV.11.1.2. Értékelés, önértékelés

Szóhármasonként egy pont, tehát összesen 5 pont adható.

IV.12. modul: Ünnepekörökhöz kapcsolódó ismeretek keresése az interneten

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban a digitális információkeresési technikákkal foglalkozunk, azokat alkalmazzuk. Most az évszakokhoz, hónapokhoz kapcsolódó ünnepi szokásokkal ismerkedünk a számítógép segítségével. A foglalkozás végére a résztvevők betekintést

nyernek abba, hogy adott témakörben hogyan lehet információkhoz jutni. A modul feltételezi, hogy a könyvtárban van négy internet-csatlakozással rendelkező működő számítógép. Ennek hiányában a modult kihagyjuk, vagy otthoni feladatként tűzzük ki. Először a foglalkozásvezető irányításával egy közös témát dolgozunk fel. Ekkor a gyerekek csak figyelik, és ötleteikkel segítik a vezető munkáját. Utána minden csapat külön feladatot kap, amit az előbb látott módszerrel old meg.

IV.12.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

A foglalkozásvezetővel együtt a karácsonyi népszokások közül gyűjtenek ötöt a gyerekek. (Az elsőt példaképp a vezető, a többit egy-egy csapat, de közösen megbeszélik). A módszer:

1. belépnek egy böngészőbe (pl. Internet Explorer, Mozilla Firefox)
2. behívják a google keresőt (www.google.hu)
3. a keresőben beütik: karácsonyi népszokások (utána Enter)
4. a kiadott találatokat a foglalkozásvezető értelmezi. Felhívja a figyelmet, hogy nem minden igaz, ami az interneten olvasható, csak „megbízható” forrásra érdemes építeni. És a forrásmegjelölés dátummal együtt szükséges.
5. A legígéretesebbnek tűnő találatot nyitják meg. Ellenőrzik, hogy a vártnak megfelelő információt kaptak-e. Ha nem, becukják, és újabb találat megnyitásával próbálkoznak. Ezt ismétlik addig, amíg nem találnak használható forrást. Ha már találtak, ne keressenek tovább, az idő rövideje miatt.
6. A kapott információt szóban felolvassák, illetve szövegszerkesztőbe bemásolják.

A csapatok feladata ezután: keressenek 5 ünnepleírást az interneten a saját évszakuknak megfelelően (tavaszi/nyári/őszi/téli). Jegyzeteljék ki kézzel vagy másolják ki egy Word dokumentumba. Forrásmegjelöléssel dolgozzanak: írják le a talált weblapcímet is, ahol az adott információ megtalálható. Dátumot ne felejtssenek írni a webcím mellé, mert a weben az információk időben nem állandók.

Ha van kivetítő, a tanári gépen végzett munkát folyamatosan vetítsük ki, és a gyerekek az önálló feladatvégzésük során „mankóként” használhatják. Ha nincs kivetítő, a tanári gép monitorához mehetnek segítségért. Természetesen a könyvtáros folyamatosan segíthet az azt igénylőknek.

IV.12.1.2. Értékelés, önértékelés

A produktumot értékeljük: a leírt szokásokért 1-1 pont, felolvasásukért további 1-1 pont adható. Így a modul során maximálisan 10 pont szerezhető.

IV.13. modul: Egy népszokás eljátszása

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A program utolsó feladata egy évszakhoz kötődő népszokás eljátszása. A felhasználható időkerettől függően lehet hosszabb vagy rövidebb időt hagyni az előkészületekre. Jelmeznek különböző kendőket használunk. Ezeket egyszerű beszerezni, kiválasztásuk és felöltésük gyors, jelzésszerű, de a gyerekek azért érzik, hogy ők most átalakultak, „mások”, mint jelmez nélkül. Mivel legfeljebb két felnőtt tud segíteni a csapatoknak a felkészülésben, érdemes először közösen megbeszélni, hogy milyen módszert alkalmazzanak. Természetesen a felkészülés során a vezetők segíthetnek. Ha csak kis gyerekek vannak a csoportokban, akik maguktól nem birkóznak meg az irányítás, szervezés és szerepjátszás feladatával, a vezető is részt vehet a játékban irányítóként és szereplőként is.

IV.13.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A játék menete:

Minden csoport húz egy népszokást rövid leírással. Jelmezeket választanak hozzá és előadják. Felkészülésben a foglalkozásvezetők segítenek. A többi csoport a néző.

A népszokások: Gergelyjárás, húsvéti locsolkodás, pünkösdi királynéválasztás, betlehemezés,

forrás: Dömötör Tekla: Magyar népszokások, Magyar néprajzi lexikon

A leírások:

Gergely-járás

Iskolás gyermekek Gergely-napi (márc. 12.) dramatikus jellegű, köszöntő, adománygyűjtő (adománygyűjtés), eredetileg többszereplős dramatikus játéka. Országosan ismert volt, de élő gyakorlatát csak a Dunántúlról és palóc vidékekről gyűjtötték. – Az iskolás gyermekek csapatostul házról házra járva verbuválták az iskolába a gyerekeket. A katonai toborzás mintájára a szereplők gyakran különféle katonai rangokat viseltek, „szent Gergely vitézeinek” is nevezték őket. A püspököt is meg szokták személyesíteni. Sok helyütt leegyszerűsödött, s az egykori szereplők közösen énekeltek, csak megkülönböztető öltözetük maradt meg. Maszkjuk jellemző darabjai voltak a csúcsos papírsüveg és a fakard. A Gergely-járás több szövegből összetett énekének legjellegzetesebb darabja a „Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján”, „Régi szokás szerint, menjünk Isten szerint iskolába...” kezdetű ének volt. Ezenkívül az énekhez kapcsolódhatott a szereplők tréfás bemutatkozása, továbbá jókívánság-mondókák és tréfás adomány kérés (pl. latinnal kevert szöveggel) stb. A szokás egyik célja éppen az adománygyűjtés volt a tanítónak; sok helyütt díjlevélben is biztosították számára. A természetbeni adományokból (lencse, bab, borsó, kolbász, szalonna, zsír, tojás) megvendégelte a köszöntőket. Az adományok gyűjtését Kosárhordónak, Nyársasnak nevezett szereplők végezték. – A szokás iskolai ünnepségben gyökerezik, amelyet IV. Gergely pápa

rendelt el 830-ban I. Szent Gergely tiszteletére. Mo.-i ünneplésének kezdeteire nincsenek pontos adataink. Ács Mihály énekeskönyvében (Zöngedező mennyei kar... Lőcse, 1696) az említett ének szerepel. A tanítók egyéni leleményei is alakították a szokást (pl. Kecskemét Sámuel ref. kántortanítótól a Gömör megyei Simonyiból kéziratban fennmaradtak a tanítványaival 1817–26 között előadott változatok). – Rokon szokás a **Balázs-járással**. A kutatás mindkettőt szláv eredetűnek tartja, a Balázs-járás szokása azonban később közvetítődött hozzánk, s nagy hatást gyakorolt a már ismert Gergely-járásra. A Dunántúlról fennmaradt a szokás egyházi tiltása is 1756-ból, az „ocsmány énekek és bohócos ugrándozás” miatt.

Húsvéti locsolás

A húsvéti locsolás ősi katartikus rítus keresztényesített formája. Eredetének egyházi magyarázata részint a keresztelésre utal, részint arra a legendára, amely szerint a Jézus feltámadását hirdető jeruzsálemi asszonyokat locsolással akarták volna a zsidók elhallgattatni, ill. a Jézus sírját őrző katonák vízzel öntötték le a feltámadás hírére vivő asszonyokat. A gyermekek locsolódása szagos vízzel, rövid versikék kíséretében, adománykérés céljából újabb keletű, városokon is ismert. A legények előre megszervezett köszöntős felvonulásai zászlóval, zenével szintén nem ősi formát tükröznek. A húsvéthétfő vízbevető, vízbehányó hétfő elnevezése utal a szokás eredeti jellegére. Szeged vidékén pl. a bandákba verődött legények a lányokat a kúthoz hurcolták, egész vödör vízzel leöntötték, nehogy kelések legyenek. Az Ipoly mentén szervezeten történt a húsvéti locsolás, öntözködés. A legények már vasárnap este tojást szedtek a lányos házaktól. Másnap reggel, előre megbeszélten szalonnát kaptak, és ott tojásrántottát készítettek és elfogyasztották. A tojáshéjakat annak a lánynak az ablaka alá szórták, akire haragudtak valamiért. Ezután elindultak locsolni. A lányok igyekeztek elbújni, akit megtaláltak, azt a kúthoz vitték és vödörszám hordták rá a vizet. A legényszámba nem vett fiúk először a keresztanyjukhoz mentek, akit az ott kapott vízzel meglocsoltak, jutalmul 8–10 hímes tojást kaptak. Ezután a rokonok, szomszédok lányaihoz mentek. A legények locsolását a lányok húsvéthétfő délutánján személyesen vagy leánypajtásaikkal elküldött tojásokkal viszonzták. A locsolás jutalma általában festett tojás. Kedden a lányok locsolták a legényeket. A húsvéti locsolás e módjai a két világháború között megszűntek. Erdélyben és a szomszédos magyar területeken még ma is él a húsvéti locsolás színes változataiban. Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* (1736) c. munkájában többek között ezt írta: „... úrfiak, alávaló, fő és nemes emberek húsvét másnapján az az vízben vetü hétfűn járták a falut, erősen öntözték egymást az leányokat hányták az vízben ...” Orbán Balázs szerint (1869): „Székelyföldön egyáltalán, de főként Csíkban a húsvéti öntözés megvan mindkét nemű fiatalságnál, húsvét másodnapján a legények öntözik a leányokat, harmadnapján a leányok a legényeket, de fenn van tartva mindkét részről a megváltás ... ha pedig valamely leány a megváltásra szükséges piros tojással ellátva nincs vagy fél a pisztolyt elsütni, azt a kúthoz viszik és jól megfürösztik.” Erdélyben egyes helyeken a ház ormára helyezett feldíszített zöldág és nyitott ajtó jelzi, hogy várják a köszöntő locsolókat. Újabb néprajzi közlés zászlós, zenés hajnalozó öntöző szokásról számol be (Tordátfalva). A húsvéti locsolás módját illetően számos változat ismert a vödörrel való öntözéstől a vízpuskán át a szagos vízig. A dunántúli adatok főleg a húsvéti locsolás újabb, városias jellegű szódavizes, szagos vizes módjára utalnak az ismert locsolóversek kíséretében. A húsvéti locsolás köszöntő versei csekély eltérésekkel országosan ismertek, nem népi eredetűek. Szórványosan ismertek csak népiesebb köszöntőszövegek. Pl. egy Békés m.-i szerencsekívánó mondóka: „Egészségére váljon, haja nagyra nőjön!. Versbe foglalt változata esőhívogató gyermekmondókára emlékeztet:

Szépen kérem az anyját
 Adja elő a lányát,
 Hadd locsolom a haját!
 Hadd nőjön nagyra,
 Mint a csikó farka:
 Még annál is nagyobbra,
 Mint a Duna hossza!
 Szabad-e locsolni?

A húsvéti locsolást a környező népek jelentős része is ismeri, de a vesszőzést is megtaláljuk hasonló céllal.

Pünkösdi királynéjárás

Kislányok termékenységvarázslással összekötött pünkösdi köszöntője a Dunántúlon. Elnevezései: pünkösdlés, pünkösdjárás, pünkösdköszöntés. A játék négy fő mozzanatból áll: 1. négy kislány vezet egy ötödiket: a legkisebbet és legszebbet, a pünkösdi királynét (kiskirály, királykisasszony, királynéasszony, kiskirályné, cucorka – utóbbi elnevezés Somogy és Baranya megyében ismert), akinek a kezében kosár van rózsaszirmokkal; 2. egy házhoz érve az udvaron vagy az ajtó előtt megállnak, a kiskirályné feje felett kendőt feszítenek ki vagy fátyollal borítják be a fejét; 3. az ének közben mozdulatlan állnak vagy lassan körbejárják a királynét; 4. termékenységvarázsló mondóka kíséretében felemelik a kiskirálynét. Ezenkívül még a következő mozzanatok járulhatnak a játékmenethez: virághintés, általában a királyné kosarából; bizonyos funkciókra elkülönült szereplők tevékenysége (adománykérés: cigányasszony, kosaras stb., zászlóvivés: zászlótartó stb.). Ez utóbbi a szereplők számának növekedését jelenti. A négy fő mozzanatból álló játékmenet a Vas megyei változatokra jellemző. Az adománygyűjtés funkciójára elkülönült szereplő megjelenése összefüggésben lehetett azzal a folyamattal, amelynek során a termékenységvarázsló szokásból adománykérő jellegű szokás lett. A pünkösdi királynéjárás dunántúli változatainak nagy csoportja már nem kapcsolatos termékenységvarázslással. Egyes Győr-Sopron megyei változatok jellegzetes mozzanata a kiskirálynéra vonatkozó nevetési tilalom, talán ősi avatási próbatétel emléke. Szövegében különböző eredetű és tartalmú elemek kapcsolódtak össze. Eléggé általános kezdősora a Dunántúlon: „Meghozta az Isten piros pünkösdi napját, mi is meghordozzuk királykisasszonykát.” Ezen kívül leggyakrabban a következő négy szövegelem kapcsolódik hozzá:

Jácintus, jácintus, tarka tulipánus
 Hintsetek virágot az isten fiának.
 Nem anyámtól lettem, rózsafán termettem,
 Piros pünkösdi napján, hajnalban születtem.
 Öreg embereknek csutora borocot,
 Öreg asszonyoknak kemence kalácsot,
 Ifjú legényeknek szegfűbokrétájuk,

Ifjú leányoknak rózsakoszorújuk...

Az ének végén a mondóka: „Ekkora legyen a kendtek kendere” szövegű szerencsekívánó mondóka kíséretében emelik magasra a kiskirálynét. Kapcsolódhatnak még hozzá adománykérő formulák és főként gyermekjátékdalok. A pünkösdi királynéjárás dalainak másik nagy csoportját egyházi énekek alkotják. Legfontosabb: „A pünkösznek jeles napján, szentlélek isten küldötte...” Ez már az 1675-ös Canthus Catholiciben is „régie ének” jelzéssel szerepel. A pünkösdi királynéjárás egyes változataiban csak az egyházi ének szerepel, míg másokban kiegészül az adománykérő formulával, búcsúzó verssel, de ez a játék menetén mit sem változtat. A pünkösdi királynéjárás legközelebbi párhuzamai Ny-Európában ismertek, Németalföldön és a Rajna vidékén.

Betlehemezés, betlehemes játék

Több szereplős dramatikus játék; a legnépszerűbb karácsonyi paraszti misztériumjáték, pásztorjáték. Hazánkban a középkorból magyar betlehemezés nem maradt fenn; az első magyar szövegek a 17. sz.-ből származnak, s iskolai előadás céljára készültek. A 19–20. sz.-i paraszti betlehemezés középpontjában hazánkban a kifordított bundát viselő betlehemi pásztorok párbeszédes, énekes-táncos játéka áll. A betlehemezők házilag készített, jászol vagy templom alakú betlehemet hordoznak magukkal. Két fő formáját ismerjük, az élő szereplőkkel és a bábokkal előadott bábtáncoltató betlehemezést. Több táji típusa alakult ki. Főbb jelenetei a következők lehetnek: a betlehemezés kezdődhet a szálláskereséssel: József és Mária szállást keresnek, de a király, gazdag ember, kovács stb. nem ad szállást s az istállóba utasítja őket. A játék bemutatja a keményszívűség büntetését is. A következő jelenetben az angyal költögeti a mezőn alvó betlehemi pásztorokat s az újszülött Jézushoz küldi őket. A pásztorok elmennek az újszülötthöz s ajándékokat adnak át neki. A játék részét képezheti a Heródes-játék is, ezt azonban néha külön, vízkeresztkor adják elő. – A betlehemezés főszereplője a süket öreg pásztor, akinek tréfás félreértései a humor bő forrását képezik. A pásztorok félreértik az angyal latin szavát; tudatlanok de jószívűek és csekély javaikból szívesen adakoznak. Táncolnak, furulyáznak, énekelnek is. A betlehemezést adománykérő formulák zárják be. – A magyar betlehemes játékszövegekben Benedek András több szövegcsoporthoz különböztet meg. A legarchaikusabbak az erdélyi játékok, ezeket néha felnőtt férfiak adják elő, s a pásztorok álarcot is viselhetnek. Egyik érdekes példája a Dunántúlra települt bukovinai székelyek csobánolása. – A dunántúli játékokban a pásztorok gyakran antikizáló neveket viselnek, mint Maksus, Koridon, Titirus s a barokkos irodalmi divatot tartották fenn. A jó-rossz, szegény-gazdag ellentét igen egyszerű, szemléletes formában mutatkozik meg e játékokban.

forrás: Magyar néprajzi lexikon online

IV.13.1.2. Értékelés, önértékelés

Az előadásra maximum 5 pont adható. A másik csoport játékanak kulturált figyelésére, nézésére 1-1 pontot kaphatnak játékonként. Így összesen 5+3 pont szerezhető. A játék értékelése során a hozzáállást, igyekezetet is vegyük figyelembe, ne csak az előadás minőségét. Az igyekvőket mindenképpen dicsérjük meg.

Megjegyzés:

A szokások nevei és leírásai a függelékben is megtalálhatók.

IV.14. modul: Értékelés, önértékelés, jutalmazás a játék végén.

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A pontozást a játékvezető külön erre a célra készített űrlapon vezeti (ld. Függelék). Az űrlapon szerepel a foglalkozáson részt vett csoport csapatbeosztása, csapatonként és modulonként elért pontszámuk és az összegzés. Ez az űrlap teszi lehetővé, hogy ha a programot több foglalkozás keretében valósítjuk meg, a csapatbeosztások megmaradjanak, illetve minden modulra csak egyszer kerüljön sor.

Zsetonokkal a kisebb gyerekek részvétele esetén értékelünk, pontokkal a nagyobb gyerekek esetén.

Az űrlap mellett, ha megtehető, táblán vagy kivetítőn is jelentessük meg a verseny aktuális állapotát, hogy a foglalkozás folyamán a verseny állása mindvégig nyomon követhető legyen. Erre megkérhetünk egy kisegítő gyereket, aki nem lesz csapattag, hanem mindvégig nekünk segít az eszközök kiosztásában, csapatok mozgatásában, értékelés folyamatos regisztrálásában, a végső eredmény kihirdetésében, a játék végén az eszközök összeszedésében. Mindezt a funkciót természetesen egy felnőtt is elláthatja, ha megoldható.

Egy rövid értékelő lapot is kitöltethetünk a gyerekekkel (egyénenként), amelyben megkérdezzük, hogyan érezte magát, melyik feladat tetszett legjobban, melyik legkevésbé, (ld. Melléklet) milyen észrevételei vannak. Az értékelés eredményét felhasználhatjuk következő foglalkozásunk tervezésénél, megvalósításánál. Ezeket a kérdéseket szóban is feltehetjük, ekkor csapatonként válaszoljanak.

Az értékelés menete:

Elmondjuk észrevételeinket a versenyről, és megkérjük a gyerekeket, hogy ezt szóban vagy írásban ők is tegyék meg űrlap kitöltésével illetve csoportos véleményalkotással. (természetesen egyszerre csak egyiket alkalmazzuk, a körülményektől függően).

Összeadjuk a csapatok által megszerzett pontokat, illetve ha zsetonokat alkalmazzunk, összeszámlálják a zsetonokat.

Kihirdetjük az eredményt, a legtöbb pontot elért csapatot a többiek megtapsolják.

A végső értékelés során a győztes csapatot megtapsoljuk. Emellett a körülményektől függően emléktárgyat (pl. könyvjelző) adhatunk minden résztvevőnek.

IV.15. modul: Kötetlen ismerkedés a könyvtárral, könyvtári szolgáltatásokkal

Bevezetés

Akár a foglalkozás végén, akár egy külön alkalommal megtehetjük, hogy elhozzuk a gyerekeket, szabadon böngésszenek, nézelődjenek a könyvtárban. Érdemes kiválogatni és könnyen elérhetővé tenni azokat a dokumentumokat, amelyekkel a vetélkedő során foglalkoztak, mert a már megismert könyveket szívesebben kézbe veszik, mint ha rengeteg könyv közül nekik kellene válogatni. Emellett érdeklődőbb gyerekek utánanézhettek a vetélkedőn elhangzott témáknak, kibővívte az ott megszerzett ismereteket. A tapasztalat azt mutatja, hogy a közösen megismert könyveket később egyénileg is szívesebben kézbe veszik, mint a számukra még ismeretlen dokumentumokat.

A foglalkozás menete

A verseny kiértékelése és jutalmazása után a gyerekeket két csoportra osztjuk: tavasz és nyár csoport ismerkedjen a kikészített könyvekkel, ősztél csoport pedig böngésszen a többi könyv között. 15 perc múlva csere.

30 perc múlva elköszönnek és csoportosan, a vezetővel távoznak.

V. A PROGRAM ZÁRÓ ÉRTÉKELÉSE

A záró értékelést a IV. 14. modulban tettük meg.

I. FÜGGELÉK: FELHASZNÁLT NYOMTATOTT ÉS DIGITÁLIS ANYAGOK, ADATBÁZISOK, LINKEK**Könyvek, folyóiratok**

- **DÖMÖTÖR Tekla: *Magyar népszokások. 3. jav. kiad.***
Bp., Corvina Kiadó, 1983. ISBN 963-13-1596-7
- **DÖMÖTÖR Tekla: *Régi és mai magyar népszokások.***
Bp., Tankönyvkiadó Vállalat, 1986. ISBN 963-17-9225-0
- **FORRAI Katalin. *Ének az óvodában .***
Bp., Editio Musica, 1995.
- **HERCZEGH Éva Vojnits András: *Időjós élővilág .***
Bp., Natura, 1981. ISBN 963-233-069-2
- **LENGYEL Dénes: *Régi magyar mondák.***
Bp., Móra, 2008. ISBN 978-963-11-8449-5
- **[szerk. MÓZES István Miklós]: *Száll a madár szárnya nélkül : 1200 találós kérdés a magyar folklór világából.***
Üllő: Metropolis kiadó, 1999. ISBN 963-85804-7-X
- **NAGY Gábor, O: *Magyar Szólások és közmondások.***
Bp., Gondolat, 1976. ISBN 963-280-417-1
- **NAGY Olga - Vekerdi József: *A cigány népmese.***
Bp., Allprint, 2009. ISBN 978-963-9575-30-1
- **NAGY Olga – Vekerdi József: *A gömböcfüú: Erdélyi cigány mesék(Cigány-magyar kétnyelvű kiadás).***
Terebess Kiadó: Budapest, 2002. ISBN 963 9147 50 8 Elektronikus elérhetősége:
<http://terebess.hu/keletkultinfo/cigany.html>
- **POKORÁDI Zoltánné: *Tudod-e? Népszokások: érdekes kérdések és válaszok gyerekeknek.***
Kisújszállás: Szalay Könyvkiadó, 2002. ISBN 963-9450-15-4
- **TARJÁN Gábor: *Mindennapi hagyomány.***
Bp., Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1984. ISBN 963-231-627-4 (kötött)
- **VARGA Ferencné: *Szó, fon, nem takács, mi az?: 1111 Találós kérdés. 8. bőv. kiad***
Bp., Anno Kiadó, 1998. ISBN 963-9066-77-X
- **VEKERDI József: *Cigány-angol-magyar háromnyelvű szótár.***
Bp., Terebess kiadó, 2001. ISBN 963 9147 30 3

Folyóiratok

- [szerk. **ESZTERGÁLYOS Jenő**]: *Szivárvány heted 7 határon*.

Celldömölk: Apáczai Kvk. ISSN 1417-5584

Internetes források:

- *Google*. [online]. [idézve 2010-06-23], Elérhető: <www.google.hu> A keresőben: hónapok, jeles napok
- *Magyar-cigány szójegyzék*. [online]. [idézve 2010-06-23], Elérhető: <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/egyeb/m_cig.htm>
- *Magyar-cigány szótár*. [online]. [idézve 2010-06-23], Elérhető: <<http://www.romacentrum.hu/dokumentok/magyar-cigany-szotar>>
- *Magyar néprajzi lexikon*. [online]. [idézve 2010-06-23], Elérhető: <<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/index.htm>>
- *Wikipédia*. [online]. [idézve 2010-06-23], Elérhető: <www.wikipedia.hu> A szabad enciklopédia megfelelő szócikkei

A fenti könyveket a program összeállításánál használtuk. A vetélkedő során a gyerekeknek a következő könyvekre-folyóiratokra lesz szükségük:

- LENGYEL Dénes: *Régi magyar mondák*. Bp., Móra, 2008. ISBN 978-963-11-8449-5
- NAGY Gábor, O: *Magyar Szólások és közmondások*. Bp., Gondolat, 1976. ISBN 963-280-417-1
- NAGY Olga - Vekerdi József: *A cigány népmese*. Bp., Allprint 2009. ISBN 978-963-9575-30-1
- NAGY Olga – Vekerdi József: *A gömböcfiú: Erdélyi cigány mesék (Cigány-magyar kétnyelvű kiadás)*. Terebess Kiadó: Budapest, 2002. ISBN 963 9147 50 8 Elektronikus elérhetősége: <http://terebess.hu/keletkultinfo/cigany.html>
- VEKERDI József: *Cigány-angol-magyar háromnyelvű szótár*. Bp., Terebess kiadó, 2001. ISBN 963 9147 30 3
- *Szivárvány heted 7 határon*. c. folyóirat számai, amelyben lehetőleg minden hónap képviselve van.

A fent sorolt könyvek egy részéből több kiadás is megjelent, bármely más kiadás is felhasználható. A fenti könyvek hiányában hasonló, a témakört tartalmilag fedő könyvek is használhatóak. A négyzettel nem jelölt könyvekre a foglalkozás során nincs feltétlenül szükség, de jó, ha kigyűjtjük és a gyerekek által elérhető közelségbe tesszük őket, ezzel is

felhívva a figyelmet a téma „szakirodalmára”, amik között idő, lehetőség esetén böngészhetnek a gyerekek.

Az internetes források a feladatok végzése során használhatók, ha erre lehetőség adódik. A foglalkozást internet-elérés nélkül is meg lehet tartani, ilyenkor az erre épülő feladatot kihagyjuk, illetve otthoni feldolgozásra adjuk fel.

II. FÜGGELÉK: JÓ PÉLDÁK, JÓ GYAKORLATOK

Az alábbiakban az egyes feladatok rövid szövegét, illetve az ahhoz tartozó válaszokat, lehetséges válaszokat írjuk le.

1. Dal és körjáték

A- ki ja- nu- ár- ban szü- le- tett az áll- jon kö- rünk kö- ze- pé- be.
 9 Gyor- san vá- laszt va- la- kit és tán- cot jár ve- le. La la la la...
 18
 28

2. versszak: Aki februárban született, az álljon körünk közepébe...

3. versszak: Aki márciusban született, az álljon körünk közepébe...

s.í.t.

2. Hónapok és évszakok kapcsolata

(nem csillagászati, hanem meteorológiai megfeleltetést használunk)

Tél: december, január, február

Tavaszi: március, április, május

Nyár: június, július, augusztus

Ősz: szeptember, október, november

3. Találós kérdések és megoldásuk

301: Négy ága van egy fának,
 az egyik kizöldül,
 a másik gyümölcsöt terem,
 a harmadik hervadozik,
 a negyedik szárazon áll.

(az esztendő és a négy évszak)

302.: Tizenkét gyermeke van egy anyának,
 egymást kergetik, együtt sose járnak.

(az esztendő és a tizenkét hónap)

303.: Hosszú idő szülte őket,
 ismered is nagyon őket,
 számuk két tucatnak fele,
 négy időjós is van benne.

(tizenkét hónap)

305.: Vigyázz rá, mert nagyon ravasz,
s hamar becsap, - ő a

(tavasz)

306.: Havat olvaszt, vizet ont,
fényt áraszt, lombot ont.

(tavasz)

307.: Két gazdasszony asztalt terít,
de csak évente egyszer,
az kedves zöld asztalával,
ez meg tiszta fehérrel.

(nyár és tél)

308: Se ecsetje, se festéke,
aranyzint ken a levélre.

(ősz)

309.: Ide hajlunk, oda hajlunk,
mindenkitől elbúcsúzunk,
ha maradunk is, meghalunk,
leesünk és elpusztulunk -
mondogatjuk könnyben ázva.

(ősz falevelek)

310.: Véka eső, köből sár,
aranyeső hulldogál. Mi az?

(ősz falevelek)

313.: Melyik a három legutolsó ember?

(szeptember, november, december)

315.: Kerek élet fája,
szép tizenkét ága,
szép tizenkét ágán
ötvenkét virága,
ötvenkét virágán
hét gyöngy levelecske,
gyöngylevelecskéin
huszonnégy erecske.

(év, hónapok, hetek, napok, órák)

314.: Heten vannak, mind testvérek,
nevüket is jól ismered,
de nem szereted mind őket,
csak azt, amelyikkel jól pihenhetsz.

(a hét napjai)

forrás: Neked is van, nekem is van 41-64. old. 301-315 sorszámú kérdés

4. Honnan ered a hónapok elnevezése?

Istenekről:

- január: Janus óitáliai isten
- március: Mars
- május: Maius
- június: Júnó

Császárokról:

- Július cézár,
- Augustus császár

Hónap sorszáma: szeptember 7. október 8. november 9. december 10.

Egyéb: február: latinul tisztulás hónapja. Év végi tisztulási szokások alapján.
április: latin eredetű, de a tudósok sem tudják, mit jelent pontosan

forrás: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára

5. Régi hónapnevezések

Január:	boldogasszony hava – télhó
Február:	böjtelő hava – télutó hó
Március:	böjtmás hava – tavaszelő hó
Április:	Szent György hava – tavasz hó
Május:	Pünkösöd hava – tavaszutó hó
Június:	Szent Iván hava – nyárelő hó
Július:	Szent Jakab hava – nyárhó
Augusztus:	Kisasszony hava – nyárutó hó
Szeptember:	Szent Mihály hava – őszelő hó
Október:	Mindszent hava – ősz hó
November:	Szent András hava – őszutó
December:	Karácsony hava – télelő hó

forrás: Tarján Gábor: Mindennapi hagyomány 174-183. old.

6. Versek hónapokról, évszakokról

Tetszőleges vers választható

forrás: Szivárvány újságok

7. Dalok hónapokról, évszakokról

pl. Sándor napján megszakad a tél...

Hull a hó, hull a hó...

Künn a fákon újra szól a víg kakukkmadár...

Ősszel érik babám a fekete szőlő...

forrás: Forrai Katalin: Ének az óvodában

8. Babonák, hiedelmek, népi megfigyelések

Télen melegen kell felöltözni?

Katalin kopog, karácsony locsog?

Ha Medárdkor esik, 40 napig esik?

Igaz, de nem népi megfigyelés

Népi megfigyelés, időnként teljesül

Népi megfigyelés, gyakran teljesül

Ha a fecskék alacsonyan szállnak, eső lesz?

Tudományosan indokolható

forrás: dr. Oláh Andor: „Az idő a gazda mindenütt...”

9. Babonák, hiedelmek gyűjtése

Kőmíves Kelemenné

Beckó vára

Forrás: Lengyel Dénes: Magyar mondák

10. Rajz egy közmondásról

1. Tavasz ravasz.
2. Hol van már a tavalyi hó!
3. Olyan képet vág, mint a háromnapos esős idő.
4. Január, február, nemsokára itt a nyár!

forrás: Nagy Gábor, O: Magyar szólások és közmondások

11. Szógyűjtés

12. Internetes keresés ünnepekről

13. Egy népszokás eljátszása

0. gergelyjárás
1. húsvéti locsolkodás
2. pünkösdi királynéválasztás
3. betlehemezés

forrás: Dömötör Tekla: Magyar népszokások

III. FÜGGELÉK: ALKALMAZOTT SEGÉDESZKÖZÖK NYOMTATHATÓ VÁLTOZATA

A program során az alábbi segédeszközöket használtuk:

sorszám	Modul száma és megnevezése	Eszköz neve
1	Előkészület	értékelőlap
2	Előkészület	évszakfeliratok
3	1. Dal és körjáték tanulása	kotta
4	2. csoportalkotás	alap hónapnevek
5	3. találós kérdések	találós kérdések
6	4. hónap elnevezések	hónapelnevezések
7	10. rajz egy közmondásról	közmondások
8	13. egy népszokás eljátszása	népszokások nevei
9	13. egy népszokás eljátszása	népszokások leírásai

III.1. Értékelőlap

Modul	megnevezés	Idő (p)	Max. pont	tél	tavaszi	nyár	ősz
1	Dal és körjáték	20	0				
2	Csoportalkotás	2	0				
3	Találós kérdés	20	6				
4	Hónap elnevezések	10	0				
5	Régi elnev. párosítása	10	6				
6	Versgyűjtés	10	3				
7	Dal gyűjtés	15	3				
8	Babonák, hiedelmek	30	2				
9	Elemek keresése	10	3+1				
10	Rajz	15	6				
11	Szógyűjtés	20	5				
12	Ünnepkörök interneten	20	10				
13	Népszokás eljátszása	40	5+3				
14	Értékelés	20	53				

Dátum:.....

Csapattagok:

Tél:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nyár.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III.2. Évszakfeliratok

TAVASZ

NYÁR

ŐSZ

TÉL

III.3. Kotta

A- ki ja- nu- ár- ban szü- le- tett az áll- jon kö- rünk kö- ze- pé- be.

9 Gyor- san vá- laszt va- la- kit és tán- cot jár ve- le. La la la la...

18

28

A- ki ja- nu- ár- ban szü- le- tett az áll- jon kö- rünk kö- ze- pé- be.

9 Gyor- san vá- laszt va- la- kit és tán- cot jár ve- le. La la la la...

18

28

A- ki ja- nu- ár- ban szü- le- tett az áll- jon kö- rünk kö- ze- pé- be.

9 Gyor- san vá- laszt va- la- kit és tán- cot jár ve- le. La la la la...

18

28

III.4. Hónapnevek csapatok kialakításához

Január	Július
Február	Augusztus
Március	Szeptember
Április	Október
Május	November
Június	December

JANUÁR	JÚLIUS
FEBRUÁR	AUGUSZTUS
MÁRCIUS	SZEPTEMBER
ÁPRILIS	OKTÓBER
MÁJUS	NOVEMBER
JÚNIUS	DECEMBER

III.5. Találós kérdések

301. Négy ága van egy fának,
az egyik kizöldül,
a másik gyümölcsöt terem,
a harmadik hervadozik,
a negyedik szárazon áll.
302. Tizenkét gyermeke van egy anyának,
egymást kergetik, együtt sose járnak.
303. Hosszú idő szülte őket,
ismered is nagyon őket,
számuk két tucatnak fele,
négy időjós is van benne.
305. Vigyázz rá, mert nagyon ravasz,
s hamar becsap, - ő a
306. Havat olvaszt, vizet ont,
fényt áraszt, lombot ont.
307. Két gazdasszony asztalt terít,
de csak évente egyszer,
az kedves zöld asztalával,
ez meg tiszta fehérrel.
- 308: Se ecsetje, se festéke,
aranyszínt ken a levélre.
309. Ide hajlunk, oda hajlunk,
mindenkitől elbúcsúzunk,
ha maradunk is, meghalunk,
leesünk és elpusztulunk -
mondogatjuk könnyben ázva.
310. Véka eső, kőből sár,
aranyeső hulldogál. Mi az?
313. Melyik a három legutolsó ember?
315. Kerek élet fája,
szép tizenkét ága,
szép tizenkét ágán
ötvenkét virága,
ötvenkét virágán
hét gyöngy levelecske,
gyöngylevelecskéin
huszonnégy erecske.
314. Heten vannak, mind testvérek,
nevüket is jól ismered,
de nem szereted mind őket,
csak azt, amelyikkel jól pihenhetsz.

III.6. Különböző hónap-elnevezések

Szent András hava	őszutó	Karácsony hava	télelő hó
Szent Mihály hava	őszelő hó	Mindszent hava	őszhó
Szent Jakab hava	Kisasszony hava	nyárhó	nyárutó hó
Pünkösöd hava	tavaszutó hó	Szent Iván hava	nyárelő hó
tavaszelő hó	télhó	böjtmás hava	télutó hó
Boldog-asszony hava	Szent György hava	tavaszhó	böjtelő hava

III.7. Közmondások

1. Tavasz ravasz
2. Hol van már a tavalyi hó!
3. Olyan képet vág, mint a háromnapos esős idő.
4. Január, február, nemsokára itt a nyár!

III.8. Népszokások nevei

Gergelyjárás

húsvéti locsolkodás

pünkösdi királynéválasztás

betlehemezés

III.9. Népszokások leírása: Gergelyjárás

Gergely-járás

Iskolás gyermekek Gergely-napi (márc. 12.) dramatikus jellegű, köszöntő, adománygyűjtő (adománygyűjtés), eredetileg többszereplős dramatikus játéka. Országosan ismert volt, de élő gyakorlatát csak a Dunántúlról és palóc vidékekről gyűjtötték. – Az iskolás gyermekek csapatostul házról házra járva verbuválták az iskolába a gyerekeket. A katonai toborzás mintájára a szereplők gyakran különféle katonai rangokat viseltek, „szent Gergely vitézeinek” is nevezték őket. A püspököt is meg szokták személyesíteni. Sok helyütt leegyszerűsödött, s az egykori szereplők közösen énekeltek, csak megkülönböztető öltözetük maradt meg. Maszkjuk jellemző darabjai voltak a csúcsos papírsüveg és a fakard. A Gergely-járás több szövegből összetett énekének legjellegzetesebb darabja a „Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján”, „Régi szokás szerint, menjünk Isten szerint iskolába...” kezdetű ének volt. Ezenkívül az énekhez kapcsolódhatott a szereplők tréfás bemutatkozása, továbbá jókívánságmondókák és tréfás adomány kérés (pl. latinnal kevert szöveggel) stb. A szokás egyik célja éppen az adománygyűjtés volt a tanítónak; sok helyütt díjlevélben is biztosították számára. A természetbeni adományokból (lencse, bab, borsó, kolbász, szalonna, zsír, tojás) megvendégelte a köszöntőket. Az adományok gyűjtését Kosárhordónak, Nyársasnak nevezett szereplők végezték. – A szokás iskolai ünnepségben gyökerezik, amelyet IV. Gergely pápa rendelt el 830-ban I. Szent Gergely tiszteletére. Mo.-i ünneplésének kezdeteire nincsenek pontos adataink. Ács Mihály énekeskönyvében (*Zöngedező mennyei kar... Lőcse, 1696*) az említett ének szerepel. A tanítók egyéni leleményei is alakították a szokást (pl. Kecskemét Sámuel ref. kántortanítótól a Gömör megyei Simonyiból kéziratban fennmaradtak a tanítványaival 1817–26 között előadott változatok). – Rokon szokás a Balázs-járással. A kutatás mindkettőt szláv eredetűnek tartja, a Balázs-járás szokása azonban később közvetítődött hozzánk, s nagy hatást gyakorolt a már ismert Gergely-járásra. A Dunántúlról fennmaradt a szokás egyházi tiltása is 1756-ból, az „ocsmány énekek és bohócos ugrádozás” miatt. – Irod. Jeles Napok (A Magyar Népzene Tára, II., Bp., 1953); Dunántúli gyűjtés (gyűjtötte és szerk. Sebestyén Gyula, MNGy, VIII. Bp., 1906); Dömötör Tekla: Naptári ünnepek – népi színjátszás (Bp., 1964); Papp József: Régi Gergelynapi játékok (Ethn., 1903); Égető Melinda: Gergelyjárás ének és János napi köszöntő a XVIII. századból (Ethn., 1969).

III.9. Népszokások leírása: húsvéti locsolás

húsvéti locsolás

Katartikus (katartikus rítusok), termékenységvarázsló (termékenységvarázslás) jellegű népszokás. Az egész ország területén ismert. A Dunántúlon csak szórványadatok jelzik meglétét, ezen a területen jelentősége más húsvéti szokások mellett (pl. komatálküldés, húsvéti korbácsolás) elenyésző volt. A húsvéti locsolás ősi katartikus rítus keresztényesített formája. Eredetének egyházi magyarázata részint a keresztelésre utal, részint arra a legendára, amely szerint a Jézus feltámadását hirdető jeruzsálemi asszonyokat locsolással akarták volna a zsidók elhallgattatni, ill. a Jézus sírját őrző katonák vízzel öntötték le a feltámadás híret vivő asszonyokat. A gyermekek locsolkodása szagos vízzel, rövid versikék kíséretében, adománykérés céljából újabb keletű, városokon is ismert. A legények előre megszervezett köszöntős felvonulásai zászlóval, zenével szintén nem ősi formát tükröznek. A húsvéthétfő vízbevető, vízbehányó hétfő elnevezése utal a szokás eredeti jellegére. Szeged vidékén pl. a bandákba verődött legények a lányokat a kúthoz hurcolták, egész vödör vízzel leöntötték, nehogy kelésesek legyenek. Az Ipoly mentén szervezeten történt a húsvéti locsolás, öntözködés. A legények már vasárnap este tojást szedtek a lányos házaktól. Másnap reggel, előre megbeszélte helyen szalonnát kaptak, és ott tojásrántottát készítettek és elfogyasztották. A tojáshejakat annak a lánynak az ablaka alá szórták, akire haragudtak valamiért. Ezután elindultak locsolni. A lányok igyekeztek elbújni, akit megtaláltak, azt a kúthoz vitték és vödörszám hordták rá a vizet. A legényszámba nem vett fiúk először a keresztanyjukhoz mentek, akit az ott kapott vízzel meglocsoltak, jutalmul 8–10 hímes tojást kaptak. Ezután a rokonok, szomszédok lányaihoz mentek. A legények locsolását a lányok húsvéthétfő délutánján személyesen vagy leánypajtásaikkal elküldött tojásokkal viszonzták. A locsolás jutalma általában festett tojás (húsvéti tojás). Kedden a lányok locsolták a legényeket. A húsvéti locsolás e módjai a két világháború között megszűntek. Erdélyben és a szomszédos magyar területeken még ma is él a húsvéti locsolás színes változataiban. Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* (1736) c. munkájában többek között ezt írta: „... úrfiak, alávaló, fő és nemes emberek húsvét másnapján az az vízben vetü hétfün járták a falut, erősen öntözték egymást az leányokat hányták az vízben ...” Orbán Balázs szerint (1869): „Székelyföldön egyáltalán, de főként Csíkban a húsvéti öntözés megvan mindkét nemű fiatalságnál, húsvét másodnapján a legények öntözik a leányokat, harmadnapján a leányok a legényeket, de fenn van tartva mindkét részről a megváltás ... ha pedig valamely leány a megváltásra szükséges piros tojással ellátva nincs vagy fél a pisztolyt elsütetni, azt a kúthoz viszik és jól megfűrésztik.” Erdélyben egyes helyeken a ház ormára helyezett feldíszített zöldág és nyitott ajtó jelzi, hogy várják a köszöntő locsolókat. Újabb néprajzi közlés zászlós, zenés hajnalozó öntöző szokásról számol be (Tordátfalva). A húsvéti locsolás módját illetően számos változat ismert a vödörrel való öntözéstől a vízipuskán át a szagos vízíg. A dunántúli adatok főleg a húsvéti locsolás újabb, városias jellegű szódavizes, szagos vizes módjára utalnak az ismert locsolóversek kíséretében. A húsvéti locsolás köszöntő versei csekély eltérésekkel országosan ismertek, nem népi eredetűek. Szórványosan ismertek csak népiesebb köszöntőszövegek. Pl. egy Békés m.-i szerencsekívánó mondóka: „Egészségére váljon, haja nagyra nőjön!. Versbe foglalt változata esőhívogató gyermekmondókára emlékeztet:

Szépen kérem az anyját
Adja elő a lányát,
Hadd locsolom a haját!
Hadd nőjön nagyra,
Mint a csikó farka:

Még annál is nagyobbra,
Mint a Duna hossza!
Szabad-e locsolni?

A húsvéti locsolást a környező népek jelentős része is ismeri, de a vesszőzést is megtaláljuk hasonló célzattal. – Irod. Dömötör Tekla: Naptári ünnepek – népi színjátszás (Bp., 1964); Manga János: Ünnepek és szokások az Ipoly mentén (Bp., 1968); Ortutay Gyula–Katona Imre: Magyar népdalok (Bp., 1970).

III.9. Népszokások leírása: pünkösdi királynéjárás

pünkösdi királynéjárás

Kislányok termékenységvarázslással összekötött pünkösdi köszöntője a Dunántúlon. Elnevezései: pünkösdlés, pünkösdjárás, pünkösdköszöntés. A játék négy fő mozzanatból áll: 1. négy kislány vezet egy ötödiket: a legkisebbet és legszebbet, a pünkösdi királynét (kiskirály, királykisasszony, királynéasszony, kiskirályné, cucorka – utóbbi elnevezés Somogy és Baranya megyében ismert), akinek a kezében kosár van rózsaszirmokkal; 2. egy házhoz érve az udvaron vagy az ajtó előtt megállnak, a kiskirályné feje felett kendőt feszítenek ki vagy fátyollal borítják be a fejét; 3. az ének közben mozdulatlan állnak vagy lassan körbejárják a királynét; 4. termékenységvarázsló mondóka kíséretében felemelik a kiskirálynét. Ezenkívül még a következő mozzanatok járulhatnak a játékmenethez: virághintés, általában a királyné kosarából; bizonyos funkciókra elkülönült szereplők tevékenysége (adománykérés: cigányasszony, kosaras stb., zászlóvivés: zászlótartó stb.). Ez utóbbi a szereplők számának növekedését jelenti. A négy fő mozzanatból álló játékmenet a Vas megyei változatokra jellemző. Az adománygyűjtés funkciójára elkülönült szereplő megjelenése összefüggésben lehetett azzal a folyamattal, amelynek során a termékenységvarázsló szokásból adománykérő jellegű szokás lett. A pünkösdi királynéjárás dunántúli változatainak nagy csoportja már nem kapcsolatos termékenységvarázslással. Egyes Győr-Sopron megyei változatok jellegzetes mozzanata a kiskirálynéra vonatkozó nevetési tilalom, talán ősi avatási próbatétel emléke. Szövegében különböző eredetű és tartalmú elemek kapcsolódtak össze. Eléggé általános kezdősora a Dunántúlon: „Meghozta az Isten piros pünkösdi napját, mi is meghordozzuk királykisasszonykát.” Ezen kívül leggyakrabban a következő négy szövegelem kapcsolódik hozzá:

Jácintus, jácintus, tarka tulipánus
 Hintsetek virágot az isten fiának.
 Nem anyámtól lettem, rózsafán termettem,
 Piros pünkösdi napján, hajnalban születtem.
 Öreg embereknek csutora borockot,
 Öreg asszonyoknak kemence kalácsot,
 Ifjú legényeknek szegfűbokrétájuk,
 Ifjú leányoknak rózsakoszorújuk...

Az ének végén a mondóka: „Ekkora legyen a kendtek kendere” szövegű szerencsekívánó mondóka kíséretében emelik magasra a kiskirálynét. Kapcsolódhatnak még hozzá adománykérő formulák és főként gyermekjátékdalok. A pünkösdi királynéjárás dalainak másik nagy csoportját egyházi énekek alkotják. Legfontosabb: „A pünkösdi jeles napján, szentlélek isten küldötte...” Ez már az 1675-ös Canthus Catholiciben is „régie ének” jelzéssel szerepel. A pünkösdi királynéjárás egyes változataiban csak az egyházi ének szerepel, míg másokban kiegészül az adománykérő formulával, búcsúzó verssel, de ez a játék menetén mit sem változtat. A pünkösdi királynéjárás legközelebbi párhuzamai Ny-Európában ismertek, Németalföldön és a Rajna vidékén. – Irod. Sebestyén Gyula: A pünkösdi király és királyné (Ethn., 1906); Dömötör Tekla: Naptári ünnepek – népi színjátszás (Bp., 1964); Tátrai Zsuzsanna: A pünkösdi királynéjárás dunántúli változatainak szerkezeti elemzése (Népi Kultúra – Népi Társadalom, 1977).

III.9. Népszokások leírása: betlehemezés

betlehemezés, betlehemes játék

Több szereplős dramatikus játék; a legnépszerűbb karácsonyi paraszti misztériumjáték, pásztorjáték. Hazánkban a középkorból magyar betlehemezés nem maradt fenn; az első magyar szövegek a 17. sz.-ből származnak, s iskolai előadás céljára készültek. A 19–20. sz.-i paraszti betlehemezés középpontjában hazánkban a kifordított bundát viselő betlehemi pásztorok párbeszédese, énekes-táncos játéka áll. A betlehemezők házilag készített, jászol vagy templom alakú betlehemet hordoznak magukkal. Két fő formáját ismerjük, az élő szereplőkkel és a bábokkal előadott bábtáncoltató betlehemezést. Több táji típusa alakult ki. Főbb jelenetei a következők lehetnek: a betlehemezés kezdődhet a szálláskereséssel: József és Mária szállást keresnek, de a király, gazdag ember, kovács stb. nem ad szállást s az istállóba utasítja őket. A játék bemutathatja a keményszívűség büntetését is. A következő jelenetben az angyal költögeti a mezőn alvó betlehemi pásztorokat s az újszülött Jézushoz küldi őket. A pásztorok elmennek az újszülöthöz s ajándékokat adnak át neki. A játék részét képezheti a Heródes-játék is, ezt azonban néha külön, vízkeresztkor adják elő. – A betlehemezés főszereplője a süket öreg pásztor, akinek tréfás félreértései a humor bő forrását képezik. A pásztorok félreértik az angyal latin szavát; tudatlanok de jószívűek és csekély javaikból szívesen adakoznak. Táncolnak, furulyáznak, énekelnek is. A betlehemezést adománykérő formulák zárják be. – A magyar betlehemes játékszövegekben Benedek András több szövegcsoportot különböztet meg. A legarchaikusabbak az erdélyi játékok, ezeket néha felnőtt férfiak adják elő, s a pásztorok álarcot is viselhetnek. Egyik érdekes példája a Dunántúlra települt bukovinai székelyek csobánolása. – A dunántúli játékokban a pásztorok gyakran antikizáló neveket viselnek, mint Maksus, Koridon, Titirus s a barokkos irodalmi divatot tartották fenn. A jó-rossz, szegény-gazdag ellentét igen egyszerű, szemléletes formában mutatkozik meg e játékokban. – Irod. Benedek, André: *Les jeux hongrois de Noël* (Folia Ethn., 1950); *Jeles napok* (II. Magyar Népzene Tára, 1953); Ortutay Gyula: *Kérdőív betlehemes játékok gyűjtéséhez* (Ethn., 1956); Kardos Tibor–Dömötör Tekla: *Régi magyar drámai emlékek* (I–II., Bp., 1960); Dömötör Tekla: *Naptári ünnepek – népi színjátszás* (Bp., 1964).